

Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου

Σχολή Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών

**Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Διεθνών Σχέσεων
(ΠΕΔιΣ)**

Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών

«Διακυβέρνηση και Δημόσιες Πολιτικές»

**Η εφαρμογή του Σχεδίου Μάρσαλ στην Ευρώπη και
ειδικότερα στην Ελλάδα**

Κασιμάλλης Νικόλαος

Επιβλέπων καθηγητής: Λιαργκόβας Παναγιώτης

Κόρινθος, Ιανουάριος 2022

University of Peloponnese

Faculty of Social and International Sciences

**Department of Political Science and International
Relations**

Master Program in

“Governance and Public Policies”

**The implementation of the Marshall Plan in Europe
and especially in Greece**

Kapsimallis Nikolaos

Supervisor: Liargovas Panagiotis

Corinth, Greece, January 2022

Η εφαρμογή του Σχεδίου Μάρσαλ στην Ευρώπη και ειδικότερα στην Ελλάδα

Σημαντικοί Όροι: Σχέδιο Μάρσαλ, Δόγμα Τρούμαν, έκθεση Porter, AMAG

Περίληψη

Στην αντιμετώπιση της σοβιετικής επιρροής στην Ευρώπη με την λήξη του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου και στην οικονομική ανασυγκρότηση των κρατών της, σημαντική είναι η συμβολή του Σχεδίου Μάρσαλ. Ειδικά για την χώρα μας, η αξιολόγηση των αποτελεσμάτων της αμερικανικής βοήθειας από οικονομική και πολιτική πλευρά συνοψίζεται ως εξής: Από οικονομικής πλευράς παρουσιάστηκαν αποτελέσματα δυσανάλογα με το ύψος της βοήθειας, αλλά δεν παύουν να είναι θετικά, αφού με αυτή μπόρεσε να καλυφθεί ο πληθυσμός σε καταναλωτικά αγαθά, ενώ πραγματοποιήθηκαν έργα αποκατάστασης μεγάλης κλίμακας κυρίως στον τομέα των συγκοινωνιών και κατορθώθηκε η ανόρθωση και ανασυγκρότηση της παραγωγικής μηχανής με γεωργία και βιομηχανία να φτάνουν σε επίπεδα παραγωγής υψηλότερα των προπολεμικών. Από πολιτικής πλευράς, ο σκοπός των ΗΠΑ ήταν να μείνει η Ελλάδα εκτός κομμουνιστικού μπλοκ και επικέντρωσαν τις προσπάθειες τους για τον τερματισμό του Εμφυλίου πολέμου με νίκη επί των ανταρτών ενώ ο απώτερος στόχος ήταν να εγκαθιδρυθεί στην χώρα ένα σύστημα ανάλογο με το δυτικό πολιτικοοικονομικό μοντέλο. Το αποτέλεσμα επιβεβαιώνει την πολιτική επιτυχία της όλης προσπάθειας, που δεν θα ήταν δυνατή χωρίς την βοήθεια, που το περισσότερο μέρος της δαπανήθηκε για τις στρατιωτικές δαπάνες και τον εμφύλιο πόλεμο. Η αμερικανική παρέμβαση με την αμερικανική βοήθεια κατέστησε την Ελλάδα ικανή να εδραιωθεί στον Δυτικό κόσμο και να διαγράψει στην συνέχεια, στο πλαίσιο αυτού του κόσμου, ανάλογη πορεία που την έφερε τελικά μέσα στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα.

The implementation of the Marshall Plan in Europe and especially in Greece

Key words: Marshall Plan, Truman Doctrine, Porter Report, AMAG

Abstract

The contribution of the Marshall Plan is important in tackling Soviet influence in post-World War II Europe as well as in the economic reconstruction of its states. For our country in particular, the evaluation of the results of the American aid from the economic and political point of view can be summarized as follows: From the financial point of view, the results are not proportional to the huge amount of the aid, but they are still positive, since it covered the Immediate needs for consumer goods in the country, the damage of the war was restored, mainly in the transport sector, and the productive machine was restructured, with the agricultural and industrial production exceeding the pre-war levels. Politically, the American goal was to keep Greece out of the communist camp. Their main effort was to end the Civil War with the victory of the national forces, and to further restore a regime in the country, similar to the Western political and economic model. The result confirms the political success of the whole effort, which would not have been possible without aid, most of which was spent on military spending and the civil war. The American intervention through the American aid enabled Greece to establish itself in the Western world and then to erase, in the context of this world, a similar course that finally brought it into the European Community.

ΥΠΕΥΘΥΝΗ ΔΗΛΩΣΗ

Με την παρούσα δήλωση:

1. Δηλώνω ρητά και ανεπιφύλακτα ότι η διπλωματική εργασία που σας καταθέτω αποτελεί προϊόν δικής μου πνευματικής προσπάθειας, δεν παραβιάζει τα δικαιώματα τρίτων μερών και ακολουθεί τα διεθνώς αναγνωρισμένα πρότυπα επιστημονικής συγγραφής, τηρώντας πιστά την ακαδημαϊκή δεοντολογία.
2. Οι απόψεις που εκφράζονται αποτελούν αποκλειστικά ευθύνη του/ης συγγραφέα/ως και ο/η επιβλέπων/ουσα, οι εξεταστές, το Τμήμα και το Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου δεν υιοθετούν κατ' ανάγκη τις εκφραζόμενες απόψεις ούτε φέρουν οποιαδήποτε ευθύνη για τυχόν λάθη και παραλείψεις.

Ο/Η δηλών/ούσα

.....

(Υπογραφή)

Περιεχόμενα

Περίληψη.....	I
Abstract	II
Κατάλογος πινάκων	V
Εισαγωγή.....	1
1. Η Ευρώπη μετά τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο.	5
2. Η Ελλάδα μετά τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο.	12
2.1. Οικονομική κατάσταση της χώρας και προσπάθειες παροχής οικονομικής βοήθειας	12
2.2. Η πολιτική κατάσταση	18
3. Εφαρμογή του Σχεδίου Μάρσαλ στην Ελλάδα	24
4. Η συνεισφορά του Σχεδίου Μάρσαλ ανά τομέα δραστηριότητας.....	31
4.1. Η κοινωνική πρόνοια	31
4.2. Η Δημόσια Υγεία	31
4.3. Τα δημόσια έργα και οι τηλεπικοινωνίες.....	32
4.4. Η ηλεκτροδότηση.....	34
4.5. Το εργατικό κίνημα.....	35
4.6. Η βιομηχανία.....	35
4.7. Ο ορυκτός πλούτος.....	36
4.8. Η γεωργία.....	36
Επίλογος.....	38
Βιβλιογραφία:.....	41

Κατάλογος πινάκων

Πίνακας:	Σελ:
Πίνακας 1.1 Καταμερισμός των πόρων του Σχεδίου Μάρσαλ	10
Πίνακας 2.1.1 Αριθμός κυκλοφορίας τραπεζογραμμάτων, τιμής λίρας και τιμαρίθμου, όπως εξελίχθηκαν στο διάστημα της Κατοχής	14
Πίνακας 3.1 Το οργανόγραμμα της AMAG, 31-12-'47	25
Πίνακας 3.2 Ποσά διάθεσης ανά κλάδο	28
Πίνακας 3.3 Αναθεωρημένο πρόγραμμα ανασυγκρότησης	29
Πίνακας 4.3.1 Εξέλιξη των έργων των U.S. Army Corps of Engineers μέχρι τον Ιούλιο του 1948	33
Πίνακας 4.6.1 Δείκτης Βιομηχανικής Παραγωγής, 48' - 49' (1939=100)	36
Πίνακας 4.8.1 Αγροτική παραγωγή, 47' - 49' (1938=100)	37

Εισαγωγή

Οι πολυδιάστατες σχέσεις ανάμεσα σε ΗΠΑ και Ελλάδα παρουσιάζουν μια ιδιαίτερη βαρύτητα αν αναλογιστεί κανείς την ισχυρή και διαχρονική σχέση μεταξύ των δύο χωρών.

Ένα σημαντικό κεφάλαιο αυτών των σχέσεων αποτελεί το Σχέδιο Μάρσαλ, η σημασία του οποίου για την πορεία της χώρας μας στα χρόνια του εμφυλίου πολέμου και στα πρώτα, δύσκολα μεταπολεμικά χρόνια έχει ελάχιστα συζητηθεί, ιδιαίτερα στις νεότερες γενιές, ενώ οι περισσότερες προσεγγίσεις εγκλωβίζονται στα στενά πολιτικά όρια και στις διαχρονικές αγκυλώσεις που βασανίζουν τις περισσότερες συζητήσεις στον τόπο μας.

Η μέσω του Σχεδίου Μάρσαλ βοήθεια προς την Ελλάδα αποτελούσε βέβαια μέρος ενός πολύ πιο φιλόδοξου αμερικανικού σχεδιασμού, που στόχευε στην οικονομική αλλά και στην πολιτική ανόρθωση της Ευρώπης, της οποίας η οικονομική ραχοκοκαλιά ήταν σπασμένη, οι κρατικοί μηχανισμοί των μέχρι πρότινος εμπόλεμων κρατών σχεδόν ανύπαρκτοι και οι επιμέρους κοινωνίες διαλυμένες ή στα πρόθυρα της διάλυσης. Το κόστος που είχε για την Ευρώπη ο πλέον καταστροφικός πόλεμος που βίωσε ποτέ η ανθρωπότητα ίσως να μην ήταν, όπως αποδείχτηκε εκ των υστέρων, ανυπέρβλητο (Ferguson, 2007, όπως αναφέρεται στον Κωστόπουλο, 2017). Αλλά στη μεταπολεμική Ευρώπη φαινόταν και φάνταζε ως τέτοιο.

Με το Σχέδιο Μάρσαλ ο διαχωρισμός της Ευρώπης σε δύο στρατόπεδα ολοκληρώθηκε. Η Σοβιετική Ένωση αρνήθηκε την συμμετοχή της στο Σχέδιο και δεν επέτρεψε στις υπό τον άμεσο έλεγχο της χώρες της Ανατολικής Ευρώπης να πράξουν διαφορετικά. Ωστόσο, τον Ιούνιο του 1947 οι εξελίξεις ήταν ήδη προδιαγεγραμμένες. Ο Ψυχρός Πόλεμος είχε αρχίσει, ο Στάλιν αποδεχόταν μεν την αμερικανική βοήθεια, αλλά όχι τη διαχείρισή της από τους Αμερικανούς, όπως προέβλεπε και απαιτούσε το Σχέδιο Μάρσαλ. Εδώ υπογραμμίζεται ότι οι Αμερικανοί προσέφεραν μεν βοήθεια μέσω του Σχεδίου και στους Σοβιετικούς, βέβαιοι, όπως διαβεβαίωνε τότε ο Τζωρτζ

Κέναν¹ ότι ο Στάλιν θα την απέρριπτε. Στο ζήτημα αυτό οι Αμερικανοί ήθελαν να κερδίσουν, και κέρδισαν, μια από τις πρώτες αποτελεσματικές μάχες προπαγάνδας κατά της Σοβιετικής Ένωσης.

Το Σχέδιο Μάρσαλ εισήγαγε μια σειρά δομικών μεταρρυθμίσεων στην πολιτική οικονομία, επιτρέποντας τη σύνδεση αμοιβών και παραγωγικότητας, την ανάπτυξη νέων μεθόδων διοίκησης, αναγκαίων για μια νέα μεταπολεμική οικονομία, ενώ αποτέλεσε τον θεμέλιο λίθο για τη σημαντική ανάπτυξη που παρουσιάστηκε τις δεκαετίες του 50' και του 60'. Κυρίως όμως απέδειξε, και εδώ βρίσκεται η διαχρονική και εξαιρετικά επίκαιρη σημασία του, ότι εφόσον υφίσταται τεχνοκρατική σχεδίαση και αξιόπιστη υλοποίηση, συνεπής πολιτική στόχευση, έλεγχος και αξιολόγηση, τότε τα όποια κυβερνητικά σχέδια και πολιτικές παρέμβασης μπορούν να συνεισφέρουν εποικοδομητικά στην προσπάθεια ανταγωνιστικής οικονομικής ανάπτυξης και κοινωνικής ευημερίας.

Ο πόλεμος και η Κατοχή είχαν ανατρέψει τα πάντα και τα βαθιά ρήγματα στις κοινωνικοοικονομικές δομές είχαν δημιουργήσει νέες καταστάσεις. Πάνω από πεντακόσιες χιλιάδες άνθρωποι χάθηκαν την περίοδο 1940-1944 από τις πολεμικές επιχειρήσεις, τις εκτελέσεις, την πείνα και τις αρρώστιες, ενώ πάνω από 880 χιλιάδες Έλληνες (από τους οποίους 760.000 άμαχοι) έγιναν θύματα πολέμου. Οι αρρώστιες και ο υποσιτισμός είχαν υπονομεύσει την υγεία του πληθυσμού σε τέτοιο σημείο, ώστε 2 εκατ. περίπου κάτοικοι (δηλ. πάνω από το 1/4 του πληθυσμού) να περιθάλπονται για να επιζήσουν από διεθνείς, εθνικούς και ιδιωτικούς οργανισμούς. Πολλές κωμοπόλεις και χωριά είχαν καεί και περισσότερο από ένα εκατομμύριο Έλληνες έμειναν άστεγοι, ενώ μεγάλος αριθμός κατοίκων, ιδίως της υπαίθρου, μετακινήθηκε για να επιζήσει προς τα αστικά κυρίως κέντρα. Το 1/3 από το σύνολο των 9.000 χωριών που υπήρχαν στη χώρα και σχεδόν το 23% των κτιρίων κάθε είδους, καταγράφηκαν ως τελείως κατεστραμμένα ή με σοβαρές ζημιές (Τράπεζα της Ελλάδος, 1978, όπως αναφέρεται στην Κωνσταντοπούλου, 2002).

Στην αντιμετώπιση αυτής της κατάστασης ήρθε να συμβάλει ο Πρόεδρος Τρούμαν και ο υπουργός του των Εξωτερικών Μάρσαλ το 1947, μέσω ενός πρωτόγνωρου

---

¹ George Kennan (1904-2005): Αμερικανός διπλωμάτης, που υπηρέτησε στην Αμερικανική Πρεσβεία στη Μόσχα. Το περίφημο "Long Telegram" του 1946, το πλέον διάσημο αντισοβιετικό κείμενο τα πρώτα χρόνια του Ψυχρού Πολέμου, δημοσιεύτηκε στο περιοδικό Foreign Affairs το 1947 με τίτλο "The Sources of Soviet Conduct", με υπογραφή "X". (Κωστόπουλος, 2017)

προγράμματος οικονομικής και τεχνικής βοήθειας και δανείων, συνολικής αξίας πάνω από 130 δις δολαρίων σε σημερινές αξίες, προς 18 ευρωπαϊκές χώρες, μεταξύ των οποίων οι χθεσινοί τους σύμμαχοι αλλά και αντίπαλοι.

Μέχρι τη λήξη του προγράμματος, το 1952, η Ευρώπη γνώρισε την ταχύτερη οικονομική ανάπτυξη στην ιστορία της και οι 18 χώρες που μετείχαν στο πρόγραμμα ξεπέρασαν τα προπολεμικά οικονομικά τους μεγέθη.

Σήμερα, που το πέρασμα του χρόνου έχει ενσταλάξει την απαραίτητη ωριμότητα και ψυχραιμία στη θεώρηση των ιστορικών γεγονότων, αλλά και που οι νέες τεχνολογίες και τα κοινωνικά δίκτυα έχουν επιτρέψει μια εξαιρετικά αμφιλεγόμενη υπερπληροφόρηση και ευκολία κριτικής, όλα μας φαίνονται δεδομένα και αυτονόητα.

Τόσο αυτονόητα, που ίσως ξεχνάμε πώς θα ήταν η ζωή μας αν δεν είχε υπάρξει το Σχέδιο Μάρσαλ και αν δεν είχαμε συμπεριληφθεί στη δυτική πλευρά της τότε γεωπολιτικής σκακιέρας. Τόσο αυτονόητα, που δεν βλέπουμε όλα αυτά τα οποία καθημερινά προσπερνάμε και οφείλονται στο Σχέδιο Μάρσαλ. Τόσο αυτονόητα, που μέσα από το Σχέδιο Μάρσαλ βλέπουμε συνήθως όλα αυτά τα οποία πολλές φορές μάς ενοχλούν ή μας απογοητεύουν από την εξωτερική πολιτική των Ηνωμένων Πολιτειών και ξεχνάμε τις επιλογές μιας άλλης Αμερικής, αυτής του Τζέφερσον, του Λίνκολν, του Κέννεντυ, των τόσο πολλών και σημαντικών φιλελλήνων αλλά και των Ελλήνων της διασποράς που διέπρεψαν και διαπρέπουν στην Αμερική.

Ανεξάρτητα όμως από τον τρόπο με τον οποίο ο καθένας βλέπει τα πράγματα, δεν μπορούμε παρά να συμφωνήσουμε ότι ζούμε σε μια εποχή κατά την οποία η ανάπτυξη σύγχρονων γεφυρών συνεργασίας, φιλίας και ιδεών καθίσταται αναγκαία. Μπορεί οι απειλές του παρελθόντος να έχουν πλέον εκλείψει, έχουν αναδυθεί ωστόσο νέου τύπου προκλήσεις, απέναντι στις οποίες μόνο ενωμένοι μπορούμε να ανταποκριθούμε αποτελεσματικά. Η τρομοκρατία, η εμπορία ανθρώπων και το προσφυγικό, η έξαρση ακραίων αντιλήψεων, η υπανάπτυξη και η ανεργία, η κλιματική αλλαγή, η απόλυτη φτώχεια, αυτά όλα αποτελούν προβλήματα τα οποία ξεπερνούν τα εθνικά σύνορα και αποτελούν κίνδυνο για την ανθρωπότητα ως σύνολο.

Ερευνητικό ερώτημα

Στην παρούσα εργασία θα αναζητήσουμε - ερευνήσουμε:

- Ποιος ήταν ο σκοπός οικονομικός και γεωπολιτικός της εξαγγελίας του Δόγματος Τρούμαν και του Σχεδίου Μάρσαλ στην Ευρώπη;
- Πώς σχετίζεται το Σχέδιο Μάρσαλ με την οικονομική κατάσταση των ΗΠΑ, με τις κατεστραμμένες οικονομίες των χωρών της Ευρώπης και με την γεωπολιτική κατάσταση που είχε διαμορφωθεί μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο;
- Η ανάκαμψη των οικονομιών της Ευρώπης θα είχε άμεση συνέπεια στην ανάκαμψη της αμερικανικής οικονομίας ;
- Ποια ήταν η πολιτική κατάσταση και η κατάσταση της διοίκησης στην Ελλάδα;
- Γιατί η Ελλάδα δεν μπόρεσε να αξιοποιήσει σε μεγάλο βαθμό την Αμερικανική βοήθεια;
- Το Σχέδιο Μάρσαλ άνοιξε τον δρόμο τον οποίο ακολούθησε αργότερα η Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα;

1. Η Ευρώπη μετά τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο.

Με την λήξη του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου οι Σύμμαχοι βρέθηκαν νικητές μεν, αλλά οι απώλειες ήταν τεράστιες σε πολλαπλά επίπεδα. Όπως αναμενόταν είχαν χρεοκοπήσει οι οικονομίες τους αλλά το κυρίως πρόβλημα ήταν η ποσότητα των τροφίμων που ήταν σε εξαιρετικά χαμηλά επίπεδα οδηγώντας στην πείνα τους κατοίκους κυρίως των αστικών κέντρων. Επίσης και η βιομηχανική παραγωγή, εξαιτίας της καταστροφής των βιομηχανιών και των υποδομών από τους βομβαρδισμούς κατά τη διάρκεια του πολέμου, ήταν πλέον σχεδόν ανύπαρκτη. Χαρακτηριστικά σημειώνεται ότι το 1947 στη Δυτική Ευρώπη η μέση αγροτική παραγωγή έφτανε στο 83% της προπολεμικής παραγωγής, η βιομηχανική παραγωγή στο 88% και οι εξαγωγές μόλις στο 59%. (Hogan, 1984, όπως αναφέρεται στον Κωστόπουλο, 2017)

Η ανασυγκρότηση και η ανοικοδόμηση οικονομιών και κοινωνιών πρόβαλλε ως η κυρίαρχη πρόκληση για το άμεσο μέλλον ολόκληρης της ηπείρου. Οι δυσκολίες που παρουσιάστηκαν σε αυτό το επίπεδο φανέρωσαν την αδυναμία της Δυτικής Ευρώπης να το πράξει μόνη της. Εκ των πραγμάτων, οι μοναδικές δυνάμεις που ήταν σε θέση να καθορίσουν τις μεταπολεμικές εξελίξεις στην Ευρώπη, αλλά και στον υπόλοιπο κόσμο, ήταν οι ΗΠΑ και η Σοβιετική Ένωση, οι οποίες βρήκαν πρόσφορο έδαφος ώστε να καθορίσουν τις μεταπολεμικές εξελίξεις και να εξασφαλίσουν την εξυπηρέτηση των πολιτικών και οικονομικών τους συμφερόντων.

Στις 9 Οκτωβρίου 1944 πραγματοποιήθηκε στην Μόσχα συνάντηση Στάλιν και Τσώρτσιλ η οποία κατέληξε στην «Συμφωνία των ποσοστών». Σύμφωνα με αυτή το ποσοστό των Βρετανικών συμφερόντων στην Ελλάδα καθορίστηκε σε 90% ενώ εκείνο της Σοβιετικής Ένωσης σε 10%.

Η «Συμφωνία των Ποσοστών» ασφαλώς και θα επηρέαζε σημαντικά τη μελλοντική πορεία των εξελίξεων τόσο σε ολόκληρη τη Βαλκανική γενικότερα, όσο και στην Ελλάδα ειδικότερα (Clogg, 1984, όπως αναφέρεται στον Κωστόπουλο, 2017). Είναι σημαντικό να αντιληφθούμε ότι η «Συμφωνία των Ποσοστών» είχε ήδη καθορίσει το μεταπολεμικό πλέγμα σχέσεων, ερήμην των εκπροσώπων της πολιτικής σκηνής της χώρας μας.

Οι αποφάσεις της Διάσκεψης της Γιάλτας, η οποία διεξήχθη από τις 4 έως τις 11 Φεβρουαρίου 1945 με τη συμμετοχή των Ρούζβελτ, Τσώρτσιλ και Στάλιν, επισφράγισαν ουσιαστικά τις αποφάσεις της προαναφερθείσας συνάντησης, με αποτέλεσμα να επισημοποιηθεί το γενικότερο πλέγμα σχέσεων που θα ίσχυε για τις επόμενες δεκαετίες και θα αποτελούσε το σημείο αναφοράς για τον καθορισμό των εξελίξεων στη διεθνή σκακιέρα.

Η διαμόρφωση της αμερικανικής πολιτικής προσαρμόστηκε σε αυτές τις νέες προκλήσεις με τρόπο ώστε: «Το κύριο χαρακτηριστικό της αμερικανικής πολιτικής απέναντι στην Σοβιετική Ένωση πρέπει να είναι μία υπομονετική αλλά σταθερή και άγρυπνη ανάσχεση των επεκτατικών τάσεων της».

Τα λόγια αυτά ανήκουν στον Αμερικανό διπλωμάτη Τζωρτζ Κέναν, ο οποίος, με αυτόν τον τρόπο, το 1946, έδινε το στίγμα της αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής γνωστής πλέον ως «Ανάσχεση» για τα προσεχή χρόνια. (Τσακαλογιάννης, 2000; Davies, 1996; Leffler, 1992, όπως αναφέρεται στον Κωστόπουλο, 2017)

Εκείνο, λοιπόν, που βάρυνε ως πρωταρχική προτεραιότητα στην εξωτερική πολιτική των ΗΠΑ ήταν ότι ενδεχόμενη επικράτηση του κομμουνισμού θα έθετε σε σοβαρό κίνδυνο τα συμφέροντα και των Ηνωμένων Πολιτειών. Στις 12 Μαρτίου 1947 ο ίδιος ο πρόεδρος Τρούμαν, απευθυνόμενος στο Κογκρέσο, εξήγγειλε το Δόγμα Τρούμαν διά του οποίου οι ΗΠΑ δεσμεύονταν ότι θα παρείχαν γενναία οικονομική υποστήριξη στα κράτη που θα το επιθυμούσαν και θα αντιστέκονταν σε απόπειρες καθυπόταξης από οπλισμένες μειοψηφίες ή από εξωτερικές πιέσεις. (Berstein και Milza, 1999, όπως αναφέρεται στον Κωστόπουλο, 2017)

Η πολιτική των ΗΠΑ με το Δόγμα Τρούμαν εξυπηρετούσε δύο στόχους:

- Πρώτον την δημιουργία μιας γραμμής άμυνας απέναντι στην διάδοση του κομμουνισμού παγκοσμίως, κάτι που οι ΗΠΑ είχαν καθορίσει ως κύριο στόχο της πολιτικής τους (Δόγμα Τρούμαν).
- Δεύτερον, την παράσχεση οικονομικής βοήθειας στους Συμμάχους της με την δημιουργία υποδομών και με την ανάπτυξη αναπτυξιακών ευκαιριών, ώστε να καταστούν ικανές να δημιουργήσουν μια ομάδα χωρών που θα έχουν κοινές αντιλήψεις στις πολιτικές τους αλλά και στον τρόπο που θα δρουν οι

οικονομίες τους. Αυτό είχε ως απώτερο σκοπό να φέρει πίσω όφελος στις ΗΠΑ με την αναζωογόνηση του εμπορίου της με τα συμμαχικά κράτη.

Μέσα σε αυτό το περιβάλλον, στις 5 Ιουνίου 1947, και ενώ είχε ήδη αρχίσει να διαδίδεται ο όρος «Σιδηρούν Παραπέτασμα»² – όρος που επινόησε ο Τσώρτσιλ αναφερόμενος στις χώρες της Ανατολικής Ευρώπης και στο διαχωρισμό τους από τη Δυτική Ευρώπη – ο ΥΠΕΞ των ΗΠΑ και πρώην στρατηγός Τζωρτζ Μάρσαλ σε ομιλία του στο Πανεπιστήμιο του Χάρβαρντ εξηγούσε την ανάγκη για ένα σχέδιο οικονομικής βοήθειας προς την Ευρώπη.

Προκειμένου να αποφευχθούν συγκρίσεις για την αναγκαιότητα της παροχής αυτής της βοήθειας με τις αρχές που απορρέουν από το Δόγμα Τρούμαν, ο Μάρσαλ παρουσίασε την παροχή βοήθειας ως υλικοτεχνική (Rossides, 1998, όπως αναφέρεται στον Κωστόπουλο, 2017) και όχι ως ιδεολογική.

Στην ιστορική όπως εξελίχθηκε αυτή ομιλία του, ο Μάρσαλ μίλησε για τους Ευρωπαίους που βρίσκονται σε μια κατάσταση με ριγμένο ηθικό, και χωρίς ελπίδα, τονίζοντας πως θα πρέπει να τους κάνουν να ελπίσουν πάλι σε μια νέα αρχή: «Η θεραπεία βρίσκεται στο σπάσιμο του φαύλου κύκλου και στην αποκατάσταση της εμπιστοσύνης των Ευρωπαίων στο οικονομικό μέλλον των χωρών τους και της Ευρώπης συνολικά» (Κωστόπουλος, 2017)

Κάλεσε τους Αμερικανούς να προσφέρουν μια άμεση και γενναία βοήθεια, τονίζοντας με έμφαση ότι «οποιαδήποτε βοήθεια της Αμερικανικής Κυβέρνησης θα πρέπει να αποτελεί θεραπεία και όχι μόνο μια απλή καταπραϊντική ενέργεια. Η πολιτική μας δεν στρέφεται κατά μιας χώρας ή μιας ιδεολογίας, αλλά στρέφεται κατά της πείνας, της φτώχειας, της απελπισίας και του χάους»

Η ευρωπαϊκή αντίδραση στην ομιλία του Μάρσαλ ήταν άμεση και θετική. Ο Βρετανός υπουργός Εξωτερικών και ο Γάλλος ομόλογός του συναντήθηκαν και εξέδωσαν μία κοινή ανακοίνωση προσκαλώντας είκοσι δύο ευρωπαϊκά κράτη να

---

² Ο Ουίνστον Τσώρτσιλ τον λόγο, που είναι γνωστός και ως «λόγος του Σιδηρού Παραπετάσματος», στο Κολέγιο Ουέστμινστερ, στο Φούλιον του Μιζούρι, στις 5 Μαρτίου 1946.

Σημειώνεται ότι την έκφραση «Σιδηρούν Παραπέτασμα» είχε ήδη αναφέρει ο Τσώρτσιλ σε εμπιστευτικό τηλεγράφημά του στον Χάρυ Τρούμαν εννέα μήνες πριν από την ομιλία του στο Φούλτον. Ωστόσο, η πατρότητα του όρου αποδίδεται στον υπουργό Διαφώτισης και Προπαγάνδας του Γ' Ράιχ στο πλαίσιο προπαγανδιστικού άρθρου που δημοσιεύθηκε στα τέλη Φεβρουαρίου 1945. (Σ.τ.Ε.) (Κωστόπουλος, 2017)

στείλουν αντιπροσώπους στο Παρίσι, προκειμένου να καταρτίσουν ένα σχέδιο ανασυγκρότησης για την Ευρώπη. Δεκάξι από τις χώρες που προσκλήθηκαν αποδέχθηκαν την πρόσκληση και συναντήθηκαν στο Παρίσι τον Ιούλιο του 1947.

Δημιουργείται, στο Παρίσι, μια επιτροπή οικονομικής συνεργασίας, η οποία λίγο αργότερα πήρε τη μορφή του Οργανισμού Ευρωπαϊκής Οικονομικής Συνεργασίας [OECE] (Organization of Economic Cooperation and Development), που εξελίχθηκε στον σημερινό Οργανισμό Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης [OECD]. Η συνεργασία μεταξύ των ευρωπαϊκών χωρών, με την ενθάρρυνση των ΗΠΑ, σταδιακά εξελίχθηκε και στον τομέα της άμυνας, αρχικά με το Σύμφωνο των Βρυξελλών (1948) και μετέπειτα του NATO (1949), και στον ευρύτερο πολιτικό τομέα, με τη δημιουργία του Συμβουλίου της Ευρώπης (1949). Η συνεργασία αυτή άνοιξε τον δρόμο για τη στενότερη σύνδεση μεταξύ μιας μικρότερης ομάδας δυτικοευρωπαϊκών χωρών, οι οποίες ίδρυσαν την Ευρωπαϊκή Κοινότητα Άνθρακα και Χάλυβα [ECSC] (European Coal and Steel Community), που συμπληρώθηκε αργότερα με την ίδρυση της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας και μετεξελίχθηκε με την πάροδο του χρόνου στη σημερινή Ευρωπαϊκή Ένωση.

Παρά τις αρχικές γαλλικές επιφυλάξεις, η γαλλογερμανική συμφιλίωση και συνεργασία, στην οποία βασίστηκε η ευρωπαϊκή ενοποίηση, είχε συνεχώς την αμέριστη ενθάρρυνση της τότε πολιτικής ηγεσίας των ΗΠΑ. Η τελευταία διατηρούσε ένα ευρύτερο όραμα για την Ευρώπη, αλλά συγχρόνως αντιλαμβανόταν πλήρως την ανάγκη αντιμετώπισης της σοβιετικής πρόκλησης. Η ανοικοδόμηση των ευρωπαϊκών χωρών, η οποία, σημειωτέον, είχε ήδη αρχίσει με τα μέσα που αυτές είχαν στη διάθεσή τους, θα δημιουργούσε έναν συνέταιρο για την Αμερική. Προς αυτόν θα μπορούσαν οι ΗΠΑ να αυξήσουν τις εξαγωγές τους, ιδίως τροφίμων, πρώτων υλών, αλλά και βιομηχανικού υλικού, ενισχύοντας περαιτέρω την οικονομία των χωρών αυτών τόσο με την ανάπτυξη του ενδοευρωπαϊκού εμπορίου όσο και με τις εξαγωγές προς τις ΗΠΑ. Εξάλλου ενισχυόταν έτσι και η υπαγωγή των ευρωπαϊκών χωρών στη ζώνη δολαρίου. Η ισχυροποίηση της Δυτικής Ευρώπης έναντι του σοβιετικού επεκτατισμού ήταν πράγματι απαραίτητη, αφού η οικονομική δυσπραγία ποικίλων κοινωνικών στρωμάτων θα αποτελέσει τη βασική αιτία αύξησης της επιρροής των κομμουνιστικών κομμάτων στις χώρες αυτές.

Η προσφορά του υπουργού Εξωτερικών των ΗΠΑ, του Τζωρτζ Μάρσαλ, απευθύνθηκε σε όλους. Ήταν ανοιχτή ακόμη και για τη Σοβιετική Ένωση και τις άλλες χώρες της Ανατολικής Ευρώπης. Απορρίφθηκε, ωστόσο, από τον Στάλιν, γιατί θεωρήθηκε ότι στο συγκεκριμένο σχέδιο βοήθειας υποκρύπτονταν πολιτικά κίνητρα και ότι αποτελούσε μια προσπάθεια των Ηνωμένων Πολιτειών να κερδίσουν ψυχολογικά τους ανθρώπους των χωρών που ανήκαν στη σοβιετική σφαίρα επιρροής, προς όφελος της καπιταλιστικής Δύσης. Για το λόγο αυτόν απαγόρευσε και τη συμμετοχή της Πολωνίας και της Τσεχίας, οι οποίες είχαν αρχικά εκφράσει την επιθυμία τους να συμμετάσχουν. Η σοβιετική αντίδραση ήταν καταλυτική ως προς την οριστική γεωγραφική οριοθέτηση του Σχεδίου Μάρσαλ. Το περιεχόμενό του έμελλε να αφορά αποκλειστικά στις χώρες της Δυτικής Ευρώπης (Reynolds, 1997, όπως αναφέρεται στον Κωστόπουλο, 2017).

Από τη δική της πλευρά, η αμερικανική πολιτική ηγεσία ανταποκρίθηκε στις προτάσεις του υπουργού Εξωτερικών Μάρσαλ για την ανοικοδόμηση της Ευρώπης, όπως αυτές αναπτύχθηκαν στην ομιλία του, και την ίδια χρονιά το σχέδιο οικονομικής ανάπτυξης προτάθηκε στις ευρωπαϊκές συμμαχικές χώρες. Το εν λόγω σχέδιο τελικά υπέγραψαν οι εξής χώρες: Ισλανδία, Νορβηγία, Σουηδία, Δανία, Ιρλανδία, Ολλανδία, Βέλγιο, Λουξεμβούργο, Δυτική Γερμανία, Αυστρία, Βρετανία, Γαλλία, Πορτογαλία, Ιταλία, Ελλάδα και Τουρκία. Την επόμενη χρονιά το Κογκρέσο προχώρησε στην πρώτη δανειοδότηση για το σκοπό αυτόν (Ονισένκο, 2006, όπως αναφέρεται στον Κωστόπουλο, 2017).

Ακολούθως, τον Ιούλιο του 1947 ιδρύθηκε η ΟΕΕC, που αποσκοπούσε στη διαχείριση του Σχεδίου Μάρσαλ, ενώ το 1949 – και ως αντίδραση σε αυτή την εξέλιξη ακολούθησε η ίδρυση, με πρωτοβουλία της Σοβιετικής Ένωσης, του Συμβουλίου Αμοιβαίας Οικονομικής Βοήθειας [COMECON] (Pachter, 1975, όπως αναφέρεται στον Κωστόπουλο, 2017).

Την άνοιξη του 1948 ψηφίστηκε από το Κογκρέσο η Πράξη Οικονομικής Συνεργασίας (Economic Cooperation Act), η οποία προέβλεπε τη χορήγηση βοήθειας ύψους 5 δις δολαρίων για τους πρώτους 18 μήνες του τετραετούς προγράμματος το οποίο έως το 1952 είχε χορηγήσει περί τα 40 δισεκατομμύρια δολάρια. Το ποσό αυτό αναλογούσε σε πέντε με δέκα τοις εκατό του ομοσπονδιακού προϋπολογισμού για όλη τη διάρκεια του προγράμματος, ή περίπου δύο τοις εκατό του ακαθάριστου

εθνικού προϊόντος για την ίδια περίοδο (Hogan, όπως αναφέρεται στον Κωστόπουλο, 2017). Η δε ευθύνη της επίβλεψης της διανομής είχε ανατεθεί σε μια διαχειριστική επιτροπή, την ECA³ (Economic Cooperation Administration - Διοίκηση Οικονομικής Συνεργασίας). Οι πρώτοι παραλήπτες της βοήθειας που επρόκειτο να παράσχει το Σχέδιο Μάρσαλ ήταν οι χώρες οι οποίες βρίσκονταν σε νευραλγική θέση, επιδείκνυαν εγγενείς εστίες αστάθειας και οι οικονομίες τους και οι υποδομές τους ήταν καταστραμμένες. Ανάμεσα στις χώρες που κατεξοχήν πληρούσαν τους όρους αυτούς ήταν η Ελλάδα και η Τουρκία.

Στον παρακάτω πίνακα φαίνεται ο καταμερισμός των πόρων του σχεδίου Μάρσαλ

Πίνακας 1.1
Καταμερισμός των πόρων του Σχεδίου Μάρσαλ

Χώρα	Εκατομμύρια δολάρια
Μεγάλη Βρετανία	3442,8
Γαλλία	2806,3
Ιταλία	1515
Δυτική Γερμανία	1412,8
Ολλανδία	977,3
Αυστρία	711,8
Ελλάδα	693,9
Βέλγιο/Λουξεμβούργο	555,5
Δανία	275,9
Νορβηγία	253,5

Πηγή: Bundesfinanzministerium, 1953, όπως αναφέρεται στον Κωστόπουλο, 2017)

Με το ξέσπασμα του πολέμου στην Κορέα (25 Ιουνίου 1950), το Πρόγραμμα ανάκαμψης για την Ευρώπη, συνολικά, επιβραδύνθηκε αισθητά, με το Κογκρέσο να προχωρά σε περικοπή των κονδυλίων δίνοντας προτεραιότητα σε στρατιωτικό εξοπλισμό. Μέσα σε λίγες μέρες από την κήρυξη του πολέμου περικόπηκαν 208 εκατομμύρια δολάρια από το Πρόγραμμα της ECA. Οι βουλευτικές εκλογές, στις ΗΠΑ, τον Νοέμβριο του 1950, οδήγησαν σε απανωτές επιτυχίες τους συντηρητικούς

³ Ο συνασπισμός των 16 ευρωπαϊκών κρατών που απετέλεσε τον ΟΕΕC, σε συνεργασία με την Αμερική, και η ECA, η οποία ήταν υπεύθυνη για τη διανομή των κονδυλίων του Προγράμματος Ευρωπαϊκής Ανασυγκρότησης [ERP], μέσω ενός πολύπλοκου διοικητικού και εκτελεστικού μηχανισμού που συστάθηκε για την εφαρμογή του Σχεδίου Μάρσαλ, κατόρθωσε να επιτύχει τη συνεργασία και τη σύγκλιση μέσω της οικονομικής συνεργασίας.

Ρεπουμπλικάνους και την τάση εκείνη που υποστήριζε την αμοιβαία συμμετοχή των επιδοτούμενων κρατών ως απαραίτητη προϋπόθεση για τη συνέχιση εφαρμογής του Σχεδίου Marshall. (Κωνσταντοπούλου, 2002) Η χλιαρή στάση των ευρωπαϊκών κυβερνήσεων απέναντι στο πρόβλημα του πολέμου της Κορέας και η έλλειψη διάθεσης συμμετοχής σε αυτόν ενίσχυσαν τα επιχειρήματα των υπέρμαχών του απομονωτισμού της Αμερικής και αποδυνάμωσαν τους υπερασπιστές Δημοκρατικούς πολιτικούς που εξακολουθούσαν να υποστηρίζουν το Πρόγραμμα ανάκαμψης της Ευρώπης. Η διαχείριση των κονδυλίων του Προγράμματος πέρασε έτσι σε διαφορετική διεύθυνση του State Department και οι αρμοδιότητες της FCA έπαψαν περί τα τέλη Δεκεμβρίου του 1951, έξι μήνες δηλαδή πριν από την επίσημη λήξη του Σχεδίου Marshall (μέσα του 1952). Αυτό σήμανε ουσιαστικά και τον τερματισμό του Σχεδίου Marshall.

2. Η Ελλάδα μετά τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο.

2.1. Οικονομική κατάσταση της χώρας και προσπάθειες παροχής οικονομικής βοήθειας

Από οικονομικής άποψης, η περίοδος της γερμανικής κατοχής οδήγησε στην καταστροφή της παραγωγικής υποδομής, στην διάλυση των οικονομικών λειτουργιών του κράτους, σε υπερπληθωρισμό, στην μαύρη αγορά και ουσιαστικά το νόμισμα αντικαταστάθηκε από την χρυσή λίρα. Στα αστικά κέντρα το παραγωγικό σύστημα βασιζόταν στην προμήθεια πρώτων υλών από την ύπαιθρο αλλά και τις συναλλαγές με άλλες χώρες με αποτέλεσμα την κατάρρευση του. Τα ευάριθμα μεσοαστικά και λαϊκά στρώματα επλήγησαν σημαντικά, καθώς είδαν το εισόδημα τους να εξανεμίζεται, ενώ τα περιθωριοποιημένα στρώματα στερούνταν ακόμη και των απολύτως στοιχειωδών μέσων προς επιβίωση.

Αν προσθέσει κανείς σε αυτά και τις πληγές του Εμφυλίου πολέμου που ακολούθησε αμέσως μετά τον τερματισμό του Β΄ Παγκοσμίου πολέμου, γίνεται ευκολότερα αντιληπτό ότι η οικονομική κατάσταση της χώρας ήταν χαώδης. Η κοινωνική δομή ουσιαστικά παρέμενε διερρηγμένη, καθώς το διχαστικό πνεύμα που ακολουθούσε τη γραμμή Τρικούπης-Δηλιγιάννης, Βενιζέλος-Κωνσταντίνος έβρισκε έκφραση στη συγκεκριμένη συγκυρία στο δίπολο κομμουνιστές-κυβέρνηση. Επιπλέον, η μετεμφυλιακή συμπεριφορά των κομμάτων, με την οξύτατη αντιπαράθεση και το έντονο παρασκήνιο, δεν απέτρεπαν τη δομική αστάθεια και, συνεπώς, συνηγορούσαν στην κατά πρόσκληση πολλές φορές παρέμβαση ξένων παραγόντων, σε μια εποχή που και εκείνοι, με τη σειρά τους, αγωνιούσαν να εξασφαλίσουν τα συμφέροντά τους και να οριοθετήσουν τους συμμάχους τους κατά την έναρξη του Ψυχρού Πολέμου.

Το έλλειμμα ηγεσίας στην ελληνική μεταπολεμική πολιτική σκηνή περιόρισε ακόμη περισσότερο το πεδίο των πολιτικών επιλογών. Και εκείνοι ακόμη που αναδείχθηκαν μέσα από τις φλόγες του πολέμου, έδειχναν αδυναμία αντίληψης των νέων όρων της πολιτικής ισορροπίας σε διεθνές επίπεδο και, συνεπώς, αδυνατούσαν να δράσουν βάσει ορθολογικών επιλογών με γνώμονα την ανόρθωση της χώρας μετά τον πόλεμο.

Η Ελλάδα βγήκε σοβαρά τραυματισμένη από τον Β΄ Παγκόσμιο πόλεμο, τη γερμανική κατοχή και τον Εμφύλιο πόλεμο.

Τα δεδομένα είναι αποκαλυπτικά σε ότι αφορά την κατάσταση του πληθυσμού και πως αυτός διαβιούσε. Ένας στους πέντε ανθρώπους ήταν άστεγος. Ο πληθυσμός υποσιτιζόταν με την μέση ημερήσια κατανάλωση τροφίμων να βρίσκεται σε επίπεδο κάτω από το μισό του προπολεμικού. Σε ότι αφορά τις υποδομές, το δίκτυο σιδηροδρόμων, οι λιμένες κτλ καθώς και το οδικό δίκτυο βρίσκονται σε άθλια κατάσταση ενώ και τα μέσα μετακίνησης είχαν σε μεγάλο αριθμό αχρηστευτεί. Τηλεπικοινωνίες, ύδρευση και ενέργεια βρίσκονταν και αυτά σε μια κατάσταση υπολειτουργίας (Σταθάκης, 2004). Η παραγωγή επίσης συρρικνώθηκε με τις εκτάσεις που καλλιεργούνταν να έχουν φτάσει σε αναλογία ένα προς τέσσερα σε σχέση με πριν τον πόλεμο και την παραγωγή στο μισό και αυτή σε σχέση με πριν (Greek Board of Reconstruction, 1947, όπως αναφέρεται στον Σταθάκη, 2004). Η δημόσια διοίκηση από την άλλη είχε αποδιοργανωθεί. Η νομισματική και δημοσιονομική λειτουργία του κράτους είχαν απορρυθμιστεί πλήρως (Board of Trade, 1948, όπως αναφέρεται στον Σταθάκη 2004). Ο προϋπολογισμός του κράτους είχε όπως αναμενόταν μόνο έξοδα και οι πηγές εσόδων ήταν ανύπαρκτες, ενώ οι τράπεζες με την σειρά τους δεν ασκούσαν ουδεμία δραστηριότητα.

Η νομισματική κυκλοφορία, το μέσο επίπεδο των τιμών και η τιμή του χρυσού ανέβαιναν με υψηλούς ρυθμούς και έφθασαν στο τέλος του πολέμου σε δυσθεώρητα ύψη. Χαρακτηριστικός είναι ο κατωτέρω πίνακας με τους αριθμούς κυκλοφορίας τραπεζογραμματίων, τιμής λίρας και τιμαρίθμου, όπως εξελίχθηκαν στο διάστημα της Κατοχής:

Πίνακας 2.1.1

Αριθμός κυκλοφορίας τραπεζογραμματίων, τιμής λίρας και τιμαρίθμου, όπως εξελίχθηκαν στο διάστημα της Κατοχής

	Κυκλοφορία τραπ/τιων	Τιμή χρυσής λίρας	Τιμάρριθμος κόστους ζωής
Απρίλιος 1941	1,00	1,00	1,00
Δεκέμβριος 1942	15,70	127,70	156,50
Δεκέμβριος 1943	135,50	1.319,20	1.572,70
Οκτώβριος 1944	8.276.320,00	1.633.540.989,00	3.305.984.911,00

Πηγή: Τράπεζα της Ελλάδος, Απολογισμός 1941 – 46, σελ. 25, όπως αναφέρεται στην Κωνσταντοπούλου, 2002

Η εφαρμογή του Σχεδίου Μάρσαλ, ωστόσο, δεν αποτέλεσε την πρώτη προσπάθεια παροχής οικονομικής βοήθειας στην Ελλάδα. Η Ελλάδα με την λήξη του Β΄ Π.Π. σύναψε διμερείς συμφωνίες με τις ΗΠΑ για την παροχή οικονομικής βοήθειας στην Ελλάδα πριν ακόμη την έναρξη του Σχεδίου Μάρσαλ. Αυτές κατέδειξαν τις αδυναμίες της ελληνικής δημόσιας διοίκησης και δημιούργησαν πεδίο αντιπαραθέσεων σε πολιτικό και κοινωνικό επίπεδο. Μετά την απελευθέρωση, η επαρχία εξουθενωμένη, ερειπωμένη και με τεράστιες ελλείψεις, δέχτηκε την πρώτη βοήθεια από τον Διεθνή Ερυθρό Σταυρό και άλλες εθελοντικές οργανώσεις, ενώ βοήθεια άρχισε να φτάνει και από τους ομογενείς στα χωριά τους και αργότερα ακολούθησαν μεγαλύτερες και οργανωμένες βοήθειες, όπως αυτή της UNRRA (United Nations Relief and Rehabilitation Administration), και άλλων οργανισμών. Παρόλο που εμφανίστηκαν εμπόδια πριν ακόμη αναχωρήσει ο στρατός κατοχής η κυβέρνηση του Νικολάου Πλαστήρα συμφώνησε με την UNRRA για την αποκατάσταση των Ελλήνων που επλήγησαν από τον πόλεμο. Η συμφωνία της Ελλάδος με την UNRRA, η οποία υπογράφηκε την 1η Μαρτίου του 1945, τέσσερις μήνες μετά την άφιξη της Κυβέρνησης Εθνικής Ενότητας του Γεωργίου Παπανδρέου στην Αθήνα, συνιστούσε ουσιαστικά την πρώτη μεταπολεμική προσπάθεια για οικονομική και κοινωνική ανασυγκρότηση της Ελλάδας. Πρώτο μέλημα ήταν η αποκατάσταση μέσω εισαγωγών τροφίμων της απώλειας της εγχώριας παραγωγής και η εξασφάλιση ικανοποιητικών εισαγωγών πρώτων υλών.

Όπως ήδη αναφέραμε η κατάσταση ήταν τέτοια που δεν επέτρεψε να διανεμηθούν αποτελεσματικά τα εφόδια της UNRRA. Έτσι εμφανίστηκαν σε μεγάλο βαθμό κρούσματα αισχροκέρδειας και μαύρης αγοράς ως απόρροια της έλλειψης

κατάλληλων διαχειριστικών μηχανισμών για την διανομή των εφοδίων. Παρατηρήθηκε ότι τα διαθέσιμα κονδύλια καθυστερούσαν να απορροφηθούν ενώ ανεπαρκής ήταν και η διαθεσιμότητα των μέσων διανομής. Στην αρωγή στους πληγέντες δεν συμμετείχε μόνο η UNRRA και άλλοι νεοσύστατοι οργανισμοί αλλά και οι Βρετανοί που συνέβαλαν αποφασιστικά στον να κατοχυρωθεί η εθνική ασφάλεια και να υπάρξει κοινωνική αποκατάσταση.

Η UNRRA μέχρι τα τέλη Ιουλίου του 46'είχε διανεμίσει βοήθεια ύψους 293 εκατομμύρια δολαρίων που μέχρι το τέλος του 46'έφτασε στα 358 εκατομμύρια δολάρια. Παρόλα αυτά η ελληνική πλευρά έκανε αίτημα για να λάβει περαιτέρω βοήθεια ύψους 175 εκατομμυρίων δολαρίων, το οποίο όμως απορρίφθηκε με την αιτιολογία ότι υπάρχει χαμηλός ρυθμός απορρόφησης των ήδη υπάρχοντων κονδυλίων.

Το πρόγραμμα βοήθειας τυπικά έληξε με την λήξη του 1946, όμως η Ελλάδα επωφελήθηκε από τον σχετικό λογαριασμό μέχρι και τον Σεπτέμβριο 1947. Συνολικά η χώρα μας μέσω της UNRRA έλαβε βοήθεια ύψους 416,2 εκατομμυρίων δολαρίων, το οποίο την κατατάσσει 5^η ανάμεσα στα 17 κράτη που έλαβαν την βοήθεια της UNRRA σε ότι αφορά το ύψος των κονδυλίων.

Στην συνέχεια στις 5 Ιουνίου 1947 ανακοινώθηκε το Σχέδιο Μάρσαλ, απότοκο του Δόγματος Τρούμαν.

«Το Σχέδιο Μάρσαλ υποστηρίζει ότι η αποκατάσταση της ισορροπίας των συναλλαγών μεταξύ Ευρώπης και ΗΠΑ θα επιτευχθεί με τις πιστώσεις που θα χορηγήσει η Αμερική στην Ευρώπη. Οι πιστώσεις αυτές θα είναι, σύμφωνα με το Σχέδιο, επωφελείς και για τις χώρες που θα λάβουν τη βοήθεια και για την Αμερική που θα τις χορηγήσει. Οι πρώτες θα βρουν τα μέσα για να ανασυγκροτηθούν, ενώ η Αμερική, χάρη στις πιστώσεις αυτές, θα αποφύγει την κρίση. Το τελευταίο αυτό είναι ο κύριος στόχος του Σχεδίου Μάρσαλ, γιατί η μη εφαρμογή του θα έχει ως αποτέλεσμα την ταχύτερη εκδήλωση της κρίσης στην αμερικανική οικονομία».

Για την Ελλάδα, το Σχέδιο προέβλεπε εκτός των άλλων και το εξής: η χώρα ήταν υποχρεωμένη να καταθέτει σε ειδικό λογαριασμό το ανάλογο της βοήθειας σε δραχμές (λογαριασμός δραχμών ανασυγκρότησης), με σκοπό να καλύπτονται οι αναπτυξιακές και διαχειριστικές δαπάνες του προγράμματος.

Σύμφωνα με τα στοιχεία της Τραπεζής της Ελλάδος, το συνολικό ύψος της βοήθειας του Σχεδίου Μάρσαλ στην Ελλάδα για περίοδο τεσσάρων ετών (1948-1952) ανήλθε στα 946,4 εκατομμύρια δολάρια, δηλαδή, συνολικά στο 7,1% της βοήθειας που δόθηκε στην Ευρώπη, και αυτό χωρίς να υπολογίζεται η στρατιωτική βοήθεια.

Η βοήθεια αυτή κατά 94% παρεχόταν στην Ελλάδα δωρεάν. Σύμφωνα με τον καθηγητή Άγγελο Αγγελόπουλο, το ποσό αυτό «ήταν τεράστιο για τις ελληνικές συνθήκες. Για να εκτιμήσει κανείς το μέγεθός του, πρέπει να κάνει μερικές συγκρίσεις. Το ποσό αυτό είναι, πρώτον, μεγαλύτερο από το ποσό που έλαβε οποιαδήποτε άλλη χώρα αναλογικά με τον πληθυσμό της σε εξωτερική βοήθεια, δεύτερον, κάτι περισσότερο από τέσσερις φορές από ότι ήταν το προπολεμικό εθνικό εισόδημα της Ελλάδας και, τρίτον, μεγαλύτερο από τα εξωτερικά δάνεια που πραγματικά εισέπραξε η Ελλάς από την Επανάσταση του 1821 έως το 1930, δηλαδή σε διάστημα 110 περίπου ετών» (Αγγελόπουλος, 1948, όπως αναφέρεται στον Κωστόπουλο, 2017)

Πώς, λοιπόν, χρησιμοποιήθηκε αυτή η βοήθεια; Η κατάρτιση σχεδίου ανασυγκρότησης ήταν προαπαιτούμενο για όλες τις χώρες ώστε να μπορέσουν να πάρουν τη βοήθεια. Για την Ελλάδα κάτι τέτοιο δεν αποδείχθηκε εύκολη υπόθεση. Η αδήριτη ανάγκη, ωστόσο, ύπαρξης τέτοιου σχεδίου οδήγησε στην κατάρτιση και στην υποβολή ενός πρόχειρου σχεδίου το οποίο βασιζόταν στην εκμετάλλευση των πλουτοπαραγωγικών πηγών της χώρας, σε ένα πρόγραμμα εκβιομηχάνισης χωρίς να έχουν γίνει μελέτες και έρευνες για την αποτελεσματικότερη διανομή της βοήθειας. Το αποτέλεσμα ήταν τα περισσότερα από αυτά τα έργα να μείνουν απραγματοποίητα. Χαρακτηριστικό είναι το γεγονός ότι «ενώ η αμερικανική βοήθεια δινόταν επί τριετία, τον Μάρτιο του 1949 δεν είχαν ετοιμαστεί άρτιες μελέτες για τις βασικές βιομηχανίες, που σημαίνει ότι για καμία νέα βιομηχανία δεν υπήρχε πλήρης λεπτομερής μελέτη μέχρι την ως άνω ημερομηνία» (Ζολώτας, 1950, όπως αναφέρεται στον Κωστόπουλο, 2017)

Επικριτικός είναι ο καθηγητής Ζολώτας αναφερόμενος σε όλους όσους υποστήριζαν ότι αιτία για τις όποιες καθυστερήσεις και την ανατροπή του προγράμματος ήταν ο Εμφύλιος πόλεμος, υποστηρίζοντας χαρακτηριστικά ότι: «Η παραμέλησης [της εκτελέσεως βασικών παραγωγικών έργων] δεν οφείλεται τόσον εις τον ανταρτοπόλεμον, ως θα έσπευδον να δικαιολογήσουν οι αρμόδιοι, όσον εις την ιδίαν

την αδράνειαν. Τούτο αποδεικνύεται καθαρά εκ του ότι όχι μόνο δεν εξετελέσθησαν έργα, αλλά δεν κατεβλήθη προσπάθεια κατάρτισεως ούτε μελετών αι οποίαι αποτελούν την προϋπόθεσιν των έργων».

Το αποτέλεσμα ήταν ότι το αρχικό πρόγραμμα έμεινε νεκρό γράμμα και τελικά αποφασίστηκε η αναδιαμόρφωσή του. Αυτή προέβλεπε να εκτελεστεί στην τετραετία το 65,4% των δαπανών σε δολάρια και το 70,6% σε δραχμές ή, συνολικά σε δραχμές, το 67,5% του αρχικού προγράμματος. (Κωνσταντοπούλου, 2002)

Από οικονομικής πλευράς, δεν μπορεί να υποστηρίξει κανείς ότι τα αποτελέσματα ήταν τα αναμενόμενα, κατ' αναλογία, πάντα, με τα χρήματα που εισέρρευσαν στην Ελλάδα. Ωστόσο, σαφώς και κρίνονται θετικά, καθώς επέτρεψαν την άμεση κάλυψη των αναγκών σε καταναλωτικά αγαθά, την αποκατάσταση των ζημιών του συγκοινωνιακού δικτύου της χώρας και την ανασυγκρότηση της γεωργικής και βιομηχανικής παραγωγής σε επίπεδα μεγαλύτερα από τα προπολεμικά.

Τομείς όπως ο εξηλεκτρισμός και η υγεία ενισχύθηκαν. Χάθηκε, όμως, η ευκαιρία για ουσιαστική βελτίωση από πλευράς νομισματικής σταθερότητας, αγοράς κεφαλαίου και ισοζυγίου πληρωμών. Παραταύτα, η Ελλάδα δεν θα ήταν ικανή να πατήσει στα πόδια της και να εκκινήσει έστω και αργοπορημένα την πορεία της προς την ανάπτυξη και την ένταξή της σε ένα πυρήνα κρατών που ασπάζονται και μοιράζονται κοινές δημοκρατικές αξίες, αλλά και απολαμβάνουν τους καρπούς της κοινής οικονομικής τους ανάπτυξης: της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Στη χώρα μας υπήρχαν παντού ανάγκες. Έπρεπε να αποκατασταθεί η πίστη στο χρηματοοικονομικό σύστημα. Έπρεπε να αναζωογονηθούν οι εξαγωγές. Και ασφαλώς, ο πυρήνας της ελληνικής γεωργίας και βιομηχανίας έχριζε ανοικοδόμησης. Η Ελλάδα (και ειδικότερα η Αθήνα) έμοιαζε με ένα γιγαντιαίο εργοτάξιο. Νέοι δρόμοι ήταν υπό κατασκευή και οι παλαιοί ανακατασκευάζονταν, υδροηλεκτρικοί σταθμοί δημιουργούνταν ώστε να εξασφαλιστεί ενέργεια για τη βιομηχανική παραγωγή.

Το 1953 υποτιμήθηκε η δραχμή, προκειμένου να καταστήσει τα ελληνικά προϊόντα περισσότερο ανταγωνιστικά. Άλλα μέτρα, επίσης, ελήφθησαν για την προσέλκυση ξένου κεφαλαίου στην Ελλάδα. Όλες αυτές οι πολιτικές δημιούργησαν τις προϋποθέσεις για την ανάπτυξη της δεκαετίας του 1950.

2.2. Η πολιτική κατάσταση

Στα πρώτα χρόνια μετά την απελευθέρωση, το πολιτικό σκηνικό της Ελλάδας παρέμενε εξαιρετικά ασταθές. Οι πρώτες εκλογές μετά την απελευθέρωση προκηρύχθηκαν για τις 20 Ιανουαρίου 1946, μέσα στη δίνη του Εμφυλίου πολέμου. Η απόφαση των κομμουνιστών και των φιλελευθέρων να απόσχουν δημιούργησε τριβές, με αποτέλεσμα διαδοχικές παραιτήσεις των κυβερνήσεων. Τα πράγματα περιεπλόκησαν με τη διατύπωση απαιτήσεων από την πλευρά της Γιουγκοσλαβίας για παραχώρηση της περιοχής της Μακεδονίας και για τις οποίες η ελληνική πλευρά κατέφυγε στο Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ. Από την άλλη πλευρά, ο ανταγωνισμός του Ψυχρού Πολέμου έφερε στα νερά της Μεσογείου τον αμερικανικό στόλο, ο οποίος πραγματοποιούσε επισκέψεις στην Ελλάδα και στην Τουρκία σε ένδειξη φιλίας και συνεργασίας των Αμερικανών με τα δύο κράτη. Σε αυτό το κλίμα, ο ελληνικός λαός προσήλθε στις κάλπες στις 31 Μαρτίου 1946 και ανέδειξε νικητή το Λαϊκό Κόμμα του Κ. Τσαλδάρη, ενώ ορίστηκε και ημερομηνία διεξαγωγής για το βασιλικό δημοψήφισμα, η 1η Σεπτεμβρίου⁴. Στο δημοψήφισμα αυτό από τα 1,9 εκατομμύριο ψηφοφόρων, το 69% ψήφισαν υπέρ της επιστροφής του Βασιλέως Γεωργίου Β΄.

Ο νεοεκλεγείς πρωθυπουργός Κωνσταντίνος Τσαλδάρης ανέλαβε και τη θέση του υπουργού Εξωτερικών και δήλωσε την πρόθεσή του να προσαρτήσει τη Βόρειο Ήπειρο και τα Δωδεκάνησα, να επεκτείνει την ελληνική επικράτεια πέρα από τα βουλγαρικά σύνορα και να υπάρξει μια αμοιβαία αποδεκτή διευθέτηση με τους Άγγλους στο Κυπριακό. Οι απαιτήσεις του ήταν μέσα στο πλαίσιο των ελληνικών απαιτήσεων για τη συμβολή της Ελλάδας στον πόλεμο, στο πλευρό των συμμάχων.

---

⁴ Την 1η Σεπτεμβρίου του 1946 έγινε δημοψήφισμα για την επιστροφή του βασιλιά Γεωργίου της Ελλάδας μετά το τέλος του πολέμου. Από το 1,9 εκατομμύρια ψηφοφόρων, το 69% ψήφισαν υπέρ της επιστροφής του. Το πρώτο πράγμα που έκανε το Κομμουνιστικό Κόμμα μετά το δημοψήφισμα ήταν να ενισχύσει τους αντάρτες του κατά 10.000 άνδρες στην ελληνική ύπαιθρο για να πολεμήσει τη μοναρχία. Τα όπλα δεν έλειπαν, αφού κατά τη διάρκεια του πολέμου οι Βρετανοί τους είχαν χορηγήσει χρήματα και όπλα για την αντίσταση εναντίον των Γερμανών κατακτητών. Οι Αμερικανοί θεώρησαν τη χρονική επιλογή του δημοψηφίσματος τουλάχιστον ανεπίκαιρη, και είχαν συστήσει μετριοπάθεια στην ελληνική κυβέρνηση για την αποφυγή όξυνσης των διχαστικών τάσεων, κάτι που τελικά δεν αποφεύχθηκε. (Σ.τ.Σ.) (Κωστόπουλος, 2017)

Στις 17 Απριλίου του 1946, ο Έλληνας πρεσβευτής στην Ουάσιγκτον Κίμων Διαμαντόπουλος παρέδωσε στο Υπουργείο Εξωτερικών των Ηνωμένων Πολιτειών μια αναφορά της ελληνικής κυβέρνησης, τονίζοντας με έμφαση το ρόλο της Ελλάδας στην περιοχή και την επιθυμία της να παραμείνει το δυτικό προπύργιο στα Βαλκάνια και στην Ανατολική Μεσόγειο, καθώς η γεωγραφική της θέση την βοηθούσε στον έλεγχο των θαλάσσιων οδών του Σουέζ και της Ινδίας. Επίσης, επικαλέστηκε στρατιωτικούς λόγους για τη λήξη του θέματος προσάρτησης της Βορείου Ηπείρου. Το Υπουργείο Εξωτερικών των Ηνωμένων Πολιτειών ζήτησε να εξεταστεί το ελληνικό αίτημα από τους στρατιωτικούς επιτελείς οι οποίοι και το απέρριψαν προκαλώντας έντονη δυσαρέσκεια στον ελληνικό λαό.

Το Επιτελείο Εθνικής Άμυνας των Η.Π.Α. συμπέρανε ότι η Βόρειος Ήπειρος είχε τεράστια σημασία για την Αλβανία και η Ελλάδα μπορούσε να χειριστεί το θέμα των κομμουνιστών ανταρτών μόνη της, γιατί αν η Βόρειος Ήπειρος εντασσόταν στην Ελλάδα, η Αλβανία δεν θα μπορούσε να αντέξει μια γιουγκοσλαβική επίθεση και ο κίνδυνος μιας γενικευμένης ανάφλεξης στα Βαλκάνια θα ήταν περισσότερο από πιθανός.

Η Αμερικανική Πρεσβεία στην Αθήνα προειδοποίησε την Ουάσιγκτον για τα εντεινόμενα αισθήματα δυσαρέσκειας και αντιαμερικανισμού λόγω της απόρριψης των ελληνικών αιτημάτων, καθώς οι περισσότεροι Έλληνες προσέβλεπαν στις ΗΠΑ για τα αναμενόμενα οφέλη τους λόγω της ηρωικής συμμετοχής και συμβολής τους στον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο

Ενόψει της έναρξης των εργασιών της Διάσκεψης Ειρήνης των Παρισίων, ο Έλληνας πρωθυπουργός Κ. Τσαλδάρης είχε επισκεφθεί το Παρίσι και το Λονδίνο, προκειμένου να θέσει το αίτημα για την οικονομική ανασυγκρότηση της χώρας στη βρετανική κυβέρνηση. Στη συνάντηση που είχε στο Παρίσι στις 3 Ιουλίου 1946 με τον Αμερικανό υπουργό Εξωτερικών Μπερνς [Byrnes] του υπέβαλε υπόμνημα για τα μεγάλα οικονομικά προβλήματα που αντιμετώπιζε η χώρα, ζητώντας, παράλληλα, την αμερικανική συνδρομή για την αντιμετώπισή τους. Συγκεκριμένα, ζητούσε δάνεια ύψους 5 δισεκατομμυρίων δολαρίων για την ανόρθωση των υλικών καταστροφών, 600 εκατομμυρίων δολαρίων για καταναλωτικά αγαθά διάρκειας πέντε ετών και άλλα 400 εκατομμύρια δολάρια για την κάλυψη εσωτερικών ελλείψεων του προϋπολογισμού, πάλι για πέντε χρόνια. (Κωνσταντοπούλου, 2002)

Η αμερικανική πλευρά θεώρησε το ελληνικό αίτημα υπερβολικό. Τα ποσά που μέχρι εκείνη την περίοδο είχε πάρει η ελληνική κυβέρνηση από την Import-Export Bank δεν είχαν αξιοποιηθεί κατάλληλα, γεγονός που καταδείκνυε την έντονη διαχειριστική αδυναμία της κυβέρνησης Τσαλδάρη.

Τελικά με σύσταση του Αμερικανού υφυπουργού Dean Acheson⁵ η αμερικανική πρεσβεία στο Λονδίνο πληροφόρησε τον Τσαλδάρη ότι μπορούσε να στείλει, εάν επιθυμούσε, όπως και παλαιότερα, οικονομική αποστολή στην Ουάσινγκτον για να συζητήσει όμως μόνο για οικονομικά προβλήματα και όχι για δάνεια. (Κωνσταντοπούλου, 2002) Την ανάγκη εκπόνησης ολοκληρωμένου σχεδίου για την οικονομική ανόρθωση της χώρας συμβούλευσαν τον Τσαλδάρη και οι Βρετανοί.⁶ Αμέσως μετά την ολοκλήρωση των επαφών Τσαλδάρη σε Λονδίνο και Παρίσι, οι Αμερικανοί δέχτηκαν να επισκεφθεί την Ουάσινγκτον ελληνική οικονομική αποστολή. Επικεφαλής της ορίστηκε ο Σοφοκλής Βενιζέλος και μέλη της ο υφυπουργός Συντονισμού Μιχαήλ Αιλιανός και οι βουλευτές Κωνσταντίνος Καραμανλής και Αναστάσιος Μπακάλμπασης. Η αποστολή, μόλις έφτασε στην αμερικανική πρωτεύουσα, είχε συνομιλίες με την Export-Import Bank, τον Acheson και τον Πρόεδρο Truman. Ο Βενιζέλος τόνισε ότι η βοήθεια που είχε λάβει η χώρα από την UNRRA⁷ δεν επαρκούσε για τις τρομερές ανάγκες της και εάν δεν έφταναν νέες οικονομικές ενισχύσεις η πολιτική κατάρρευση ήταν δεδομένη. Ήταν φανερό πως οι Αμερικανοί αξιωματούχοι αναγνώριζαν ότι οι δυσκολίες που αντιμετώπιζε η ελληνική κυβέρνηση είχαν πολύ περισσότερο να κάνουν με τις εσωτερικές της πολιτικές δυσχέρειες και πολύ λιγότερο με καθαρά οικονομικά προβλήματα.

Η αμερικανική κυβέρνηση αναγνώρισε κατ' αρχάς τη δεινή θέση της ελληνικής κυβέρνησης, αλλά καυτηρίασε τη διαχειριστική αδυναμία της χώρας, καθώς το

---

⁵ Για την ψυχρότητα με την οποία τον αντιμετώπισε τόσο ο Acheson όσο και οι Thorp και Henderson κατά την επίσκεψή του στην Ουάσινγκτον φάνηκε να παραπονείται ο Τσαλδάρης. ΔΙΑΥΕ, ΑΡΧΕΙΟ ΚΕΝΤΡΙΚΗΣ ΥΠΗΡΕΣΙΑΣ, 1946, Β. Δενδραμής προς ΥΠΕΞ, ΑΠ 34290), 28/12/1946, Φάκ. 2, Υποφάκ. 1. Αντιθέτως, το ίδιο τηλεγράφημα μετέφερε το αίσθημα ικανοποίησης του Έλληνα πρωθυπουργού από τη συνομιλία του (21/12/1946) με τον Πρόεδρο Truman, καθώς και τις επαφές που είχε με τον Αμερικανό ΥΠΕΞ Byrnes και λοιπούς αξιωματούχους του State Department όπως και με στελέχη Τραπεζών. (Κωνσταντοπούλου, 2002)

⁶ Επίσκεψη Τσαλδάρη στο Λονδίνο, 6-10 Ιουλίου 1946. (Κωνσταντοπούλου, 2002)

⁷ Ως τις 31/7/1946, η UNRRA είχε συνεισφέρει στη βοήθεια 293 εκατ. δολάρια, ποσό που αναμενόταν μέχρι το τέλος του έτους να φθάσει τα 358 εκατ. δολάρια.

δάνειο των 25 εκατομμυρίων δολαρίων που είχε λάβει από την Import-Export Bank δεν είχε χρησιμοποιηθεί μέχρι εκείνη τη στιγμή. (Κωνσταντοπούλου, 2002)

Ύστερα από αυτή την εξέλιξη η χώρα βυθίζεται περαιτέρω σε αστάθεια. Η αδυναμία της κυβέρνησης να ελέγξει τη δράση των ένοπλων αντάρτικων ομάδων και να αντιμετωπίσει τα οικονομικά προβλήματα ήταν πασιφανής. Η απειλή εισβολής από τον Βορρά επέτεινε τη δεινή θέση της ελληνικής κυβέρνησης.

Μπροστά σε αυτή την εικόνα της ουσιαστικής κατάρρευσης, οι Ηνωμένες Πολιτείες φάνηκαν να αναθεωρούν την πολιτική τους. Προς την κατεύθυνση αυτήν εξόχως βοηθητικό ήταν το υπόμνημα με ημερομηνία 12 Σεπτεμβρίου 1946 του διευθυντή του Γραφείου Υποθέσεων Εγγύς Ανατολής και Αφρικής του Αμερικανικού Υπουργείου Εξωτερικών, του Χέντερσον (Loy Henderson), στο οποίο υπογραμμιζόταν η γεωστρατηγική αξία της Ελλάδας και ουσιαστικά περιγραφόταν μία κατάσταση στην οποία η Ελλάδα απλώς δεν θα τα έβγαζε πέρα μόνη της.

Έτσι, ο Χέντερσον πρότεινε την παροχή άμεσης οικονομικής βοήθειας, με ταυτόχρονη ενίσχυση του στρατιωτικού εξοπλισμού της χώρας. Ήταν τότε ακριβώς που ο Μπερνς διαβεβαίωνε τον Τσαλδάρη ότι οι ΗΠΑ θα έστελναν βοήθεια στην Ελλάδα.

Μαζί με την ανοιχτή υπόσχεση για οικονομική βοήθεια, οι Αμερικανοί έστειλαν και οκτώ αξιωματικούς για να έχουν άμεση εικόνα του τι πραγματικά συνέβαινε σε αυτή τη μικρή χώρα, το ενδιαφέρον τους όμως γι' αυτήν παρέμενε καθαρά πολιτικό, γι' αυτό και πίεζαν τον βασιλιά και την κυβέρνηση να φερθούν με δικαιοσύνη απέναντι στους αντιπάλους τους. Τέλη Οκτωβρίου έγινε προσπάθεια, σύμφωνα με πρόταση των Αμερικανών, να σχηματισθεί κυβέρνηση συνασπισμού. Η προσπάθεια όμως απέτυχε και παρά τη σταθερή απόφαση των Αμερικανών να μην αναμιγνύονται στις εσωτερικές υποθέσεις, αυτήν τη φορά διαμηνύθηκε αυστηρά στην ελληνική πλευρά ότι, χωρίς την αποκατάσταση κλίματος πολιτικής ηρεμίας, η χώρα δεν θα μπορούσε να προχωρήσει στην οικονομική της ανασυγκρότηση. (Κωνσταντοπούλου, 2002)

Ο Χέντερσον πράγματι απείλησε ότι εάν δεν σχηματιζόταν κυβέρνηση με πρόεδρο τον Σοφούλη και αντιπρόεδρο και υπουργό Εξωτερικών τον Τσαλδάρη, θα προχωρούσε στη διακοπή της βοήθειας. Η δυσαρέσκεια του ελληνικού πολιτικού

κόσμου ήταν έκδηλη, αλλά προκειμένου να μην διακοπεί η βοήθεια, συναίνεσαν στη δημιουργία της κυβέρνησης.

Η επίσκεψη του στρατάρχη Μοντγκόμερυ [Montgomery] τον Δεκέμβριο του 1946 και οι επαφές που είχε αναπτέρωσαν τις ελληνικές ελπίδες ότι σύντομα θα λάμβαναν την πολυπόθητη αμερικανική βοήθεια. Πράγματι, στις 11 Δεκεμβρίου ανακοινώθηκε η άφιξη της αποστολής Πόρτερ - ανώτερου στελέχους του αμερικανικού Υπουργείου Εξωτερικών - της πρώτης Οικονομικής Αποστολής στην Ελλάδα⁸, με το βαρύ φορτίο της εξέτασης των συνθηκών και της κατάθεσης προτάσεων για την οικονομική ανασυγκρότηση της χώρας. Η επιτροπή έφτασε στην Αθήνα στις 18 Ιανουαρίου 1947 και παρέμεινε ως τις 22 Μαρτίου του ίδιου έτους. Λίγο μετά έφτασε στην Αθήνα επιτροπή του Συμβουλίου Ασφαλείας των Ηνωμένων Εθνών για να εξετάσει τις καταγγελίες που είχε διατυπώσει η χώρα με την προσφυγή της περί υπόθαλψης του Εμφυλίου πολέμου από τις γειτονικές χώρες.

Η αποστολή Πόρτερ θεώρησε πως η δραματική κατάσταση της χώρας οφειλόταν στους διεφθαρμένους και αυταρχικούς πολιτικούς, ειδικά του Λαϊκού Κόμματος, στα εύπορα κοινωνικά στρώματα της χώρας που κερδοσκοπούσαν πάνω στην δυστυχία του λαού και στην ανυπόστατη δημόσια διοίκηση.

Στις 20 Φεβρουαρίου 1947, η αμερικανική πρεσβεία στο Λονδίνο ενημέρωνε το Υπουργείο Εξωτερικών για την πρόθεση της βρετανικής κυβέρνησης να διακόψει την παροχή βοήθειας στην Ελλάδα. Ξεκίνησαν τότε πυρετώδεις διεργασίες και στην ελληνική κυβέρνηση, η οποία υπέβαλε ακόμη μία επίσημη έκκληση για βοήθεια στην κυβέρνηση των Ηνωμένων Πολιτειών.

Η απόφαση των Αμερικανών να παρέμβουν αποφασιστικά παρέχοντας τη συγκεκριμένη οικονομική βοήθεια στην Ελλάδα είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με τις εξελίξεις στο παγκόσμιο πλέγμα σχέσεων. Όπως είδαμε, μετά τη συνάντηση στη Γιάλτα, η Ελλάδα συμπεριελήφθη στον αμερικανικό σχεδιασμό του μεταπολεμικού συσχετισμού δυνάμεων στη Νοτιοανατολική Ευρώπη. Οι Ηνωμένες Πολιτείες, σε μνημόνιο για τη Συνδιάσκεψη του Πότσταμ το 1945, εκδήλωσαν έντονα το ενδιαφέρον τους για την Ελλάδα και την αναγκαιότητα της ανάκαμψης της ελληνικής οικονομίας.

---

⁸ Η αποστολή των συγκεκριμένων αξιωματικών στόχευε περισσότερο στην πολιτική παρά στην οικονομική καταγραφή των προβλημάτων. Για το λόγο αυτόν και συνέστησαν στην κυβέρνηση να φερθεί με διαλλακτικότητα απέναντι στους πολιτικούς της αντιπάλους. Διερεύνησαν, επίσης, την πιθανότητα δημιουργίας κυβέρνησης συνασπισμού. Όταν κάτι τέτοιο δεν κατέστη δυνατόν, και παρά τη σταθερή τους απόφαση να μην αναμειγνύονται στα εσωτερικά θέματα άλλων κρατών, διεμήνυσαν στην ελληνική κυβέρνηση ότι χωρίς την εξασφάλιση πολιτικής σταθερότητας, δεν θα ήταν δυνατή η οικονομική ανασυγκρότηση της χώρας. (Κωστόπουλος, 2017)

Η αναγκαιότητα για την ανάσχεση της σοβιετικής απειλής, και, συνεπώς, η ανάγκη θωράκισης της Ελλάδας, έγινε εντονότερη κατά τη διάρκεια της Συνδιάσκεψης του Πότσταμ (Ιούλιος-Αύγουστος 1945). Η Σοβιετική Ένωση διατυπώνοντας εκ νέου το πάγιο αίτημά της για έξοδο στη Μεσόγειο— έθεσε ζήτημα συνδιαχείρισης και ελέγχου των Στενών των Δαρδανελλίων από κοινού με την Τουρκία. Η αμερικανική αντίδραση στο συγκεκριμένο αίτημα υπήρξε έντονη αναδεικνύοντας την Ελλάδα και την Τουρκία σε χώρο ύψιστης στρατηγικής σημασίας, λόγω της κομβικής τους θέσης, καθώς αποτελούσαν το όριο του δυτικού κόσμου, σύμφωνα με την ψυχροπολεμική θεώρηση των διεθνών σχέσεων.

Έτσι, ο υπουργός Εξωτερικών Μάρσαλ έδωσε εντολή στον Άτσεσον για την επεξεργασία νομοσχεδίου, με σκοπό τη χορήγηση άμεσης οικονομικής και στρατιωτικής βοήθειας στην Ελλάδα. Αντίστοιχα, η ελληνική κυβέρνηση συνέταξε εκ νέου επίσημη έκκληση ζητώντας οικονομική, στρατιωτική βοήθεια και εξειδικευμένο διοικητικό, οικονομικό και τεχνικό προσωπικό για την καλύτερη διάθεση της βοήθειας.

Βάσει αυτής της έκκλησης, ο Πρόεδρος Τρούμαν εμφανίστηκε στο Κογκρέσο όπου και ανακοίνωσε την παροχή βοήθειας ύψους 300 εκατομμυρίων δολαρίων στην Ελλάδα και 100 εκατομμυρίων δολαρίων στην Τουρκία, με σκοπό να εξασφαλιστεί η διεθνής ειρήνη και, κατά συνέπεια, και η ασφάλεια των Ηνωμένων Πολιτειών.

Επικεφαλής της αποστολής τέθηκε ο πρώην κυβερνήτης της Νεμπράσκα Ντουάιτ Γκρίσγουολντ [Dwight Griswald] και συντονιστής της βοήθειας για την Ελλάδα και την Τουρκία ορίστηκε ο Τζωρτζ Μαγκκή [George McGhee]. Η αποστολή επρόκειτο να λειτουργήσει ανεξάρτητα από την αμερικανική πρεσβεία στην Αθήνα, ενώ κάθε δαπάνη έπρεπε να καταγράφεται για να αποφευχθεί η ενίσχυση συγκεκριμένων κομμάτων ή προσώπων.

Επίσης, μέλημα της επιτροπής ήταν να εμποδώσει νοοτροπίες διαλλακτικότητας και μετριοπάθειας για την αποφυγή φαινομένων αντεκδίκησης που θα δίχαζαν περαιτέρω τον ελληνικό λαό.

Η συγκεκριμένη αποστολή παροχής βοήθειας του Δόγματος Τρούμαν είχε ουσιαστικά να αντιμετωπίσει δύο μεγάλα προβλήματα. Από τη μία πλευρά, ήταν ο Εμφύλιος πόλεμος που μαινόταν και, από την άλλη, η διαχειριστική ανικανότητα της ελληνικής κυβέρνησης και η παντελής έλλειψη οικονομικού σχεδιασμού και πολιτικής.

Το Σχέδιο Μάρσαλ, απότοκο του δόγματος Τρούμαν ανακοινώθηκε στις 5 Ιουνίου του 1947 και η έναρξη εφαρμογής του για την Ελλάδα έγινε την 1^η Ιουλίου του 1948.

Το σχέδιο από πλευράς στόχων και τεχνικής λειτουργίας ήταν τέλειο. Λειτουργούσε με ενιαίο τρόπο και κάλυπτε τους παρακάτω στόχους. Βοηθούσε σημαντικά την οικονομία των ΗΠΑ, ενώ παράλληλα προωθούσε προς την ανασυγκρότηση ολόκληρη την ευρωπαϊκή οικονομία. Τα δάνεια των ΗΠΑ θα βελτιώναν την εξαγωγική δυνατότητα των Ευρωπαίων ώστε να αποκτήσουν τα απαραίτητα δολάρια για να επιστρέψουν τις πιστώσεις.

3. Εφαρμογή του Σχεδίου Μάρσαλ στην Ελλάδα

Μόλις άρχισε η εφαρμογή του Σχεδίου Μάρσαλ στην Ελλάδα, σημαντικό ρόλο για την επιτυχία του έπαιξε η απορρέουσα από το Δόγμα Τρούμαν και ήδη ευρισκόμενη στη χώρα AMAG (American Mission for Aid to Greece (Αμερικανική Αποστολή Βοήθειας στην Ελλάδα))

Στην AMAG είχαν δοθεί αρμοδιότητες τόσο σε στρατιωτικό, όσο και σε πολιτικό επίπεδο. (Σταθάκης, 2004). Στο στρατιωτικό πεδίο οι αμερικάνοι είχαν ρόλο κυρίως συμβουλευτικό. Στο οικονομικό πεδίο όμως δόθηκαν στην AMAG εκτεταμένες αρμοδιότητες ενώ δόθηκε ιδιαίτερος ρόλος στην διαχείριση των οικονομικών υποθέσεων της Ελλάδος.

Ως εκ τούτου έγινε συγκρότηση τμημάτων που θα κάλυπταν τους βασικούς τομείς παρέμβασης στην οικονομία. Δημιουργήθηκαν τμήματα που κάλυπταν τα δημόσια οικονομικά, την γεωργία, το εμπόριο, την δημόσια υγεία, τα δημόσια έργα, τις μεταφορές, την ενέργεια κτλ. Ήταν σαν μια άτυπη παράλληλη κυβέρνηση αφού παρατηρείται μάλιστα αντιστοιχία με τα βασικά υπουργεία που υπήρχαν στην τότε κυβέρνηση.

Η Αμερικανική Αποστολή Βοήθειας στην Ελλάδα [AMAG] συγκροτούνταν από 181 ειδικούς τεχνικούς και εμπειρογνώμονες τους οποίους είχε ζητήσει η ελληνική κυβέρνηση (Warren, όπως αναφέρεται στον Σταθάκη, 2004). Ξεκίνησε το έργο της με μια ομάδα ειδικών για τα οικονομικά θέματα το 1946 και ακολούθησε άλλη ομάδα για πιο εμπειριστατωμένες μελέτες εν όψει του Δόγματος Τρούμαν. Το 1948, με την έναρξη του Σχεδίου Μάρσαλ, η AMAG διευρύνθηκε με σκοπό την καλύτερη διαχείριση των κονδυλίων του προγράμματος. Ο παρακάτω πίνακας δείχνει την κατανομή του προσωπικού της AMAG στα διάφορα τμήματα.

Πίνακας 3.1

Το οργανόγραμμα της AMAG, 31-12-'47

	Σύνολο	Αμερικανοί	Έλληνες	Βρετανοί
Γραφείο Αρχηγού	20	12	8	-
Δημόσια Οικονομικά	19	9	10	-
Πολιτική Κυβέρνηση	6	4	2	-
Εμπόριο και Προμήθειες	31	20	10	1
Δημόσια Υγεία	29	12	15	2
Γεωργία	25	12	13	-
Ανασυγκρότηση	12	9	3	-
Βιομηχανία	20	9	11	-
Εργασία	4	3	1	-
Πληροφορίες	20	8	12	-
Οικονομικές Υπηρεσίες	27	9	17	1
Εκθέσεις	5	5	-	-
Διοικητικές Υπηρεσίες	261	20	237	4
Νομικό	4	2	2	-
Ομάδα Στρατού	140	108	32	-
Ομάδα Ναυτικού	48	44	4	-
Ομάδα Θεσσαλονίκης	6	3	3	-
ΣΥΝΟΛΟ	696	295	393	8

Πηγή: Statistical Supplement, Monthly Report of the Chief of AMAG to the Secretary of State, 1948, όπως αναφέρεται στον Σταθάκη, 2004

Κατά την διάρκεια του επομένου έτους τα τμήματα της AMAG θα συνδέονταν ακόμη πιο άμεσα με το αντίστοιχο υπουργείο ή τμήμα της Ελληνικής κυβερνήσεως (Σταθάκης, 2004) ενώ η ελληνική κυβέρνηση και η AMAG κατέληξαν σε επιπρόσθετες ειδικές συμφωνίες που αφορούσαν τον προϋπολογισμό, τα έργα υποδομής κτλ. Εγκαταστάθηκαν έτσι σε κάθε υπουργείο υπάλληλοι της AMAG ως ειδικοί σύμβουλοι με αυξημένες εξουσίες. Τα παραπάνω καταδεικνύουν πως η AMAG ακλουθώντας ρητά την έκθεση Porter όπου είχαν επισημανθεί μεταξύ άλλων οι αδυναμίες της ελληνικής διοίκησης και των αρμοδίων υπουργείων στην διαχείριση των κονδυλίων επεδίωξε τον άμεσο έλεγχο στην διαχείριση της βοήθειας.

Το 1952 η AMAG ήταν σε πλήρη σύνθεση και στο ΜΤΣ στεγάζονταν 225 σύμβουλοι κατά υπουργείο: δηλαδή Δημοσίων Έργων, Υγιεινής και Κοινωνικής Προνοίας,

Γεωργίας, Συγκοινωνιών κ.λπ., συμπεριλαμβανομένου του αντίστοιχου ελληνικού επιστημονικού προσωπικού και του προσωπικού γραμματειακής υποστήριξης. Κατά τα επόμενα χρόνια, και ανάλογα με το ρυθμό αποπεράτωσης των έργων του προγράμματος, ο αριθμός τους μειωνόταν: έτσι, το 1954, παρέμεναν στην Ελλάδα μόνο 20 εμπειρογνώμονες, μέλη του γραφείου του αρχηγού της Αποστολής και του γραφείου Ελεγκτού, και αυτοί με μόνη αρμοδιότητα την παραλαβή των τελικών έργων και το κλείσιμο των λογαριασμών. (Κωστόπουλος, 2017)

Πρέπει να αναφερθεί το έργο της AMAG το 1953 στους καταστροφικούς σεισμούς των Ιονίων Νήσων, όπου ξένες κυβερνήσεις συναγωνίζονταν σε ανθρωπιστικές ενέργειες βοηθώντας το τεράστιο έργο που αντιμετώπιζε η ελληνική κυβέρνηση. Η AMAG, εκτός από τη βοήθεια σε είδη και χρήμα, μετείχε στη γενική προσπάθεια ανοικοδόμησης, διατηρώντας για αρκετούς μήνες κινητό κλιμάκιο και παρέχοντας το δικό της δίκτυο ασυρμάτου, μέχρι να αποκατασταθούν πλήρως οι γραμμές του Οργανισμού Τηλεπικοινωνιών Ελλάδος.

Κάθε ενέργεια του προγράμματος βοήθειας προαπαιτούσε την υπογραφή συμβάσεως έργου, στο πλαίσιο της οποίας κατεγράφετο κάθε λεπτομέρεια για την εκτέλεση, την αποπεράτωση και τη λογιστική εκκαθάριση, υπό τον έλεγχο του ελληνικού δημοσίου, αλλά και υπό τον ενδεδειγμένο και εξονυχιστικό έλεγχο της AMAG.

Την σταθεροποιητική πολιτική της AMAG επέλεξε να συνεχίσει χωρίς παρακλήσεις η ECA/G με την εγκατάσταση της στην Ελλάδα.

Η φύση των δυσχερειών που αντιμετώπιζε η ECA στην Ελλάδα, στο πλαίσιο της προσπάθειας για την εφαρμογή του Σχεδίου Μάρσαλ, δεν ήταν ούτε πρωτοφανής ούτε παράδοξη. Οι πολυμερείς διμερείς συμφωνίες οικονομικής βοήθειας που συνήψαν οι ελληνικές κυβερνήσεις από τη λήξη των εχθροπραξιών του Β΄ Παγκοσμίου πολέμου μέχρι την εφαρμογή του Σχεδίου Μάρσαλ στην Ελλάδα του 1948 είχαν καταδείξει τα λειτουργικά προβλήματα της δημόσιας διοίκησης, αλλά και την ένταση της πολιτικής και κοινωνικής αντιπαράθεσης.

Δύο ήταν οι βασικοί παράγοντες επιβράδυνσης της επιθυμητής οικονομικής και κοινωνικής ανασυγκρότησης κατά τη Μεταπολεμική περίοδο:

Πρώτον, η απουσία οργανωμένης δημόσιας διοίκησης και δεύτερον, οι συνέπειες της έξαρσης του Εμφυλίου πολέμου την άνοιξη του 1946.

Αποτέλεσμα των δύο προαναφερθέντων ανασταλτικών παραγόντων κατά την πρώτη διετία του Σχεδίου Μάρσαλ (1948-1949) ήταν η Ελλάδα να αντιμετωπίζει προβλήματα στην απορρόφηση και διάθεση των κονδυλίων για την εξυγίανση της οικονομίας και την ανασυγκρότηση της χώρας. Οι προτεραιότητες των ελληνικών κυβερνήσεων δεν συνέκλιναν με τους στόχους του Σχεδίου Μάρσαλ που για τη Δυτική Ευρώπη είχαν ως πρωταρχικό σκοπό τη βιομηχανική και οικονομική εξυγίανση.

Λόγω των ανωτέρω παραγόντων, οι Ηνωμένες Πολιτείες θεώρησαν ότι οι θεμελιώδεις σκοποί βοήθειας προς την Ελλάδα ήταν η θωράκιση της εθνικής ασφάλειας, η συγκράτηση του πληθωρισμού, η επίτευξη οικονομικής σταθερότητας και η κοινωνική ενθάρρυνση για την αντιμετώπιση των κομμουνιστικών πιέσεων. Η ιδιαιτερότητα του ελληνικού προβλήματος είχε ως επακόλουθο την έγκριση από την Αμερικανική Γερουσία στις 3 Απριλίου 1948 του Ελληνοτουρκικού Προγράμματος Στρατιωτικής Βοήθειας ύψους 275 εκατομμυρίων δολαρίων, εκ των οποίων τα 150 εκατομμύρια κατανέμονταν για τις ανάγκες του Ελληνικού Εμφυλίου πολέμου.

Στον πίνακα που ακολουθεί φαίνεται ότι στους 21 πρώτους μήνες εκτέλεσης του προγράμματος (Απρίλιος 1948 μέχρι Δεκέμβριος 1949) είχε πραγματοποιηθεί το 12% των δαπανών σε δολάρια και το 16% των δαπανών σε δραχμές, αυτών που προβλέπονταν συνολικά για την τετραετία. Το πρόβλημα είναι ακόμη μεγαλύτερο γιατί τα ποσά της βοήθειας διατέθηκαν σε τομείς μη παραγωγικούς. Σύμφωνα με τα στοιχεία του πίνακα το μεγαλύτερο ποσοστό διατέθηκε για τον οικισμό και τις συγκοινωνίες ενώ για την βιομηχανία διατέθηκε ένα πολύ μικρό ποσοστό.

Πίνακας 3.2
Ποσά διάθεσης ανά κλάδο

Κλάδοι	Αρχικό Τετραετές Πρόγραμμα				Εκτέλεση μέχρι 31-12-1949		Εκτέλεση επί % του αρχικού Τετραετούς Προγράμματος	
	Δαπάνες σε \$ (εκατ.)	% συνόλου	Δαπάνες σε δραχμές (δισεκ.)	% συνόλου	Δαπάνες σε \$ (εκατ.)	% συνόλου	Δαπάνες σε δραχμές (δισεκ.)	% συνόλου
Γεωργία κ.λ.π. και εγχειοβελτιωτικά	134,1	23,4	1419	23	19,4	202,8	14,4	14
Ενέργεια	86,5	15,1	704	11,5	5,8	0,74	6,7	0,001
Μεταλλεία και Βιομηχανία	133,8	23,4	608	9,9	5,2	15,7	3,9	2,6
Τουρισμός	5	0,9	200	3,3	0,6	6	12	3
Συγκοινωνία και Τηλεπικοινωνία	133,4	23,3	1195	19,5	23,3	346,4	17	29
Οικισμός	26,5	4,6	1300	21,2	7,5	339	18,5	23
Υδραυλικά	13,8	2,4	175	2,9				
Δημοσία Υγεία και Εκπαίδευση	39,7	6,9	537	8,7	7	68,6	17,6	12
Σύνολο	572,8	100	6138	100	68,8	979,2	12	16

Πηγή: Ζολώτας, 1948, όπως αναφέρεται στην Κωνσταντοπούλου, 2002

Κατόπιν των καθυστερήσεων, αναβολών και ανατροπών το αρχικό πρόγραμμα κατέστη απραγματοποίητο. Με το νέο πρόγραμμα προβλέπονται να εκτελεστούν στην τετραετία το 65,4% των δαπανών σε δολάρια και το 70,6% των δαπανών σε δραχμές του αρχικού προγράμματος. Ο πίνακας που ακολουθεί μας δίνει την εικόνα του αναθεωρημένου προγράμματος ανασυγκρότησης

Πίνακας 3.3

Αναθεωρημένο πρόγραμμα ανασυγκρότησης

Κλάδοι	Αρχικό Τετραετές Πρόγραμμα		Αναθεωρημένο Τετραετές Πρόγραμμα		Εκτέλεση σε ποσοστά στο σύνολο Αναθεωρ. Προγράμματος			
	Δαπάνες σε \$ (εκατ.)	Δαπάνες σε δρχ. (δισεκ.)	Δαπάνες σε \$ (εκατ.)	Δαπάνες σε δρχ. (δισεκ.)	Πρόβλεψη 48/49 και 49/50		Πραγματοποίηση μέχρι 31/12/1949	
					Δαπάνες		Δαπάνες	
					\$ %	Δρχ. %	\$ %	Δρχ. %
Γεωργία και εγγειοβελτιωτικά	134,1	1419	78,5	1030	48	37,7	24,6	19,7
Ενέργεια	86,5	704	66,6	419,4	27	10	8,7	0,17
Μεταλλεία και Βιομηχανία	133,85	608	103,7	446	28	15,5	4,98	3,5
Τουρισμός	5	200	3,2	115,25	39	39	18,4	5,1
Συγκοινωνία και Τηλεπικοινωνία	133,4	1195	80,7	1123,65	53	51	28,9	30,8
Οικισμός	26,5	1300	26,2	829,5	55	53	29	41
Υδραυλικά	13,8	175	15,8	368,8				
Δημοσία Υγεία και Εκπαίδευση	39,7	537	27,8	431,7	59	44,5	44	19
Σύνολο	572,8	6138	374,7	4332,1	41	40	18,3	22

Πηγή: Ζολώτας, 1948, όπως αναφέρεται στην Κωνσταντοπούλου, 2002

Όταν μετά τη λήξη του Εμφυλίου πολέμου η Ελλάδα ήταν πλέον έτοιμη να επικεντρωθεί στο ουσιαστικό πρόγραμμα ανασυγκρότησης, η αμερικανική ηγεσία είχε αρχίσει να αναθεωρεί την πολιτική της τη σχετική με την οικονομική ανάκαμψη, ακολουθώντας νέα πολιτική που αφορούσε στη στρατιωτική ενίσχυση δυνάμεων που θα μπορούσαν να ελέγξουν τον σοβιετικό επεκτατισμό. Η εφαρμογή της νέας αυτής πολιτικής των Ηνωμένων Πολιτειών διέυρνε και ενδυνάμωσε τη στρατηγική της ανάσχεσης που ήδη εφαρμοζόταν για την Ελλάδα και εντασσόταν στο ευρύτερο πλαίσιο της πολιτικής εναντίον του συνασπισμού των χωρών υπό τον άμεσο έλεγχο της ΕΣΣΔ.

Το σημαντικό είναι ότι η Ελλάδα βρέθηκε εξ αρχής στην κύρια ομάδα των χωρών οι οποίες επωφελήθηκαν αποτελεσματικά από το Σχέδιο Μάρσαλ για την ευόδωση των στόχων τους.

Σε κάθε περίπτωση, η σημασία του Σχεδίου Μάρσαλ δεν μπορεί να αμφισβητηθεί και ούτε να απαξιωθεί η συμβολή του στην οικονομική ανασυγκρότηση της χώρας, παρά τις αμφιλεγόμενες απόψεις, τόσο για την υλική όσο και για την ψυχολογική στήριξη που προσέφερε. Για τους περισσότερους, το Σχέδιο Μάρσαλ αποτέλεσε το έναυσμα για την εξασφάλιση της πολιτικής και οικονομικής σταθερότητας.

4. Η συνεισφορά του Σχεδίου Μάρσαλ ανά τομέα δραστηριότητας

4.1. Η κοινωνική πρόνοια

Την περίοδο 1948-1949 η χώρα βρισκόταν κάτω από τα όρια της φτώχειας. Οι άνθρωποι ήταν άστεγοι, άποροι και πεινασμένοι. Επιπλέον περίπου 700.000 πρόσφυγες κατέφυγαν στην Αθήνα από την ύπαιθρο χώρα και έπρεπε να επιστρέψουν στα χωριά τους. Σχεδόν η μισή χρηματική βοήθεια του Σχεδίου Μάρσαλ διατέθηκε σε καταναλωτικά αγαθά για την σίτιση των δύο περίπου εκατομμυρίων απόρων και πεινασμένων συμπολιτών μας. Μεγάλη προσπάθεια έγινε για την αποκατάσταση των περιουσιών και την επιστροφή των προσφύγων στις εστίες τους. Με τα χρήματα του Σχεδίου Μάρσαλ χτίστηκαν περισσότερα από 50.000 σπίτια και επισκευάστηκαν περισσότερα από 150.000 μέχρι το 1951, τότε που η AMAG αποσύρθηκε από τον τομέα της πρόνοιας. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί το χωριό Κομμένο της Ηπείρου όπου ξαναχτίστηκαν 300 από τα 15000 σπίτια του χωριού. Η AMAG οργάνωσε τεχνικά μαθήματα σε διάφορα μέρη της επικράτειας για να βοηθήσει τους κατοίκους. Οικοδομικά υλικά (ξυλεία, ασβέστης, τσιμέντα κλπ) χορηγήθηκαν δωρεάν στους κατοίκους για την επισκευή των καμένων σπιτιών τους. Η Ελληνική κοινωνική πρόνοια με χρήματα της αμερικανικής βοήθειας και με την στενή συνεργασία των αμερικανών ειδημόνων εργάστηκε εντατικά ώστε κάθε πρόσφυγας που επέστρεφε στο χωριό του να παίρνει το ποσό των 60.000 δραχμών ανά δίμηνο. Το ποσό αυτό αυξανόταν όταν αφορούσε τριμελής ή τετραμελής οικογένειες.

4.2. Η Δημόσια Υγεία

Λόγω της κατοχής και της εμφύλιας σύρραξης 3.000.000 Έλληνες (το 50% του τότε Ελληνικού πληθυσμού) είχαν χαρακτηριστεί ως άποροι. Αμερικανοί εμπειρογνώμονες της Διεύθυνσης Δημόσιας Υγείας της AMAG συνεργάστηκαν στενά με το Υπουργείο Υγιεινής της Κοινωνικής Πρόνοιας της Ελλάδας για την παροχή υπηρεσιών στα πλαίσια της Δημόσιας Υγείας. Τα αποτελέσματα ήταν εντυπωσιακά. Ενδεικτικά αναφέρουμε:

- α) Δημιουργία νοσοκομείων σε Πειραιά, Ιωάννινα , Σάμο.
- β) Δημιουργία σανατορίων σε Σπάρτη, Θεσσαλονίκη, Ιωάννινα και Λαμία.
- γ) Ίδρυση και εκπαιδευτικός εξοπλισμός σχολών Επαγγελματιών Νοσοκόμων.
- δ) Απολυμάνσεις σπιτιών (με DDT και ψεκασμοί μεγάλων περιοχών της χώρας για την εξαφάνιση των κουνουπιών και άλλων βλαβερών εντόμων που αποτελούσαν την κύρια αιτία της ελονοσίας.
- ε) Μέσω του Σχεδίου Μάρσαλ αγοράστηκαν και εισήχθησαν πάρα πολλά τεχνητά μέλη, συσκευές και άλλα υλικά για πολίτες και στρατιωτικούς που υπέφεραν από τραυματισμούς οι οποίοι είχαν προκληθεί κατά τη διάρκεια των πολέμων. Περίπου 2,5 εκατομμύρια δολάρια διατέθηκαν από το Σχέδιο Μάρσαλ για τη βοήθεια ανάπηρων παιδιών και βετεράνων των πολέμων, προκειμένου να αποκατασταθεί η υγεία τους και να μπορέσουν να ξαναρχίσουν την εργασία και να συνεχίσουν τη ζωή τους.
- στ) Μετεκπαίδευση στις ΗΠΑ ιατρών, νοσοκόμων και τεχνικών ιατρικού προσωπικού, σε νέες μεθόδους καταπολέμησης ασθενειών, όπως η λέπρα και τα αφροδίσια νοσήματα
- ζ) Σχεδόν όλα τα ελληνικά νοσοκομεία και οι υγειονομικές υπηρεσίες εξοπλίστηκαν με ακτινολογικά μηχανήματα, ιατρικές συσκευές, εξοπλισμό κουζίνας, πλυντήρια κλπ.

4.3.Τα δημόσια έργα και οι τηλεπικοινωνίες

Οι μηχανικοί της AMAG καθώς και οι αμερικανικές εταιρίες που ήταν υπεύθυνες για τις εργασίες όπως οι U.S. Army Corps of Engineers επικέντρωσαν το ενδιαφέρον τους σε έργα αποκατάστασης και λειτουργίας των κυριοτέρων λιμανιών, οδικών αρτηριών, σιδηροδρομικών γραμμών και αεροδρομίων. Τα έργα αυτά εκτός από οικονομική είχαν και στρατιωτική σημασία. Στον παρακάτω πίνακα φαίνεται η εξέλιξη των έργων των U.S. Army Corps of Engineers μέχρι τον Ιούλιο του 1948:

Πίνακας 4.3.1

Εξέλιξη των έργων των U.S. Army Corps of Engineers μέχρι τον Ιούλιο του 1948

Εξέλιξη έργων του U.S. Army Corps of Engineers, Ιούνιος '48	
	Ποσοστό ολοκλήρωση έργου
Ισθμός της Κορίνθου	85%
Λιμάνια	
Πειραιάς	61
Θεσσαλονίκη	46
Βόλος	18
Δρόμοι	35
Αεροδρόμια	
Θεσσαλονίκη	98
Λάρισα	100
Ελληνικό	88
Κοζάνη	98
Καβάλα	93
Ιωάννινα	36
Κατσικά (Ιωάννινα)	100
Τρίπολις	79
Σιδηροδρομικά τούνελ και γέφυρες	
Γέφυρα και τούνελ του Μπράλου	10
Γέφυρες του ΣΕΚ	45
Γέφυρα και τούνελ του Ασωπού	6
Γέφυρα του Γοργοποτάμου	92
Γέφυρα του Βαρδαβάσση	3
Γέφυρα της Μαρίτσας	8
Γέφυρα της Κορίνθου	19

Πηγή: American Embassy, Quarterly Economic Review - Greece, Second Quarter 1948, 1948, όπως αναφέρεται στον Σταθάκη, 2004

Προς το τέλος του 1952:

α) Στον τομέα της οδοποιίας ασφαλτοστρώθηκαν περισσότερο από 3500 χιλιόμετρα οδικών αρτηριών, συμπεριλαμβανομένης της εθνικής οδού από τα τουρκικά σύνορα στην Αλεξανδρούπολη, στην Καβάλα, στη Θεσσαλονίκη, στην Αθήνα μέχρι την Καλαμάτα. Με χρήματα του προγράμματος της αμερικανικής βοήθειας κατασκευάστηκαν επίσης, εκατοντάδες μικρότεροι επαρχιακοί και κοινοτικοί δρόμοι στην ενδοχώρα.

β) Στον σιδηροδρομικό τομέα με την οικονομική βοήθεια του Σχεδίου Μάρσαλ επισκευάστηκε το δίκτυο των ΣΕΚ (Σιδηρόδρομοι Ελληνικού Κράτους) και των ΣΠΑΠ (Σιδηρόδρομοι Πειραιώς, Αθηνών, Πελοποννήσου) και έγινε προμήθεια τροχαίου υλικού, ατμάμαξων, ντηζελάμαξων και βαγονιών, αποκαταστάθηκαν 248 γέφυρες και 853 χιλιόμετρα σιδηροδρομικών γραμμών, ανοίχτηκαν 5 τούνελ, ενώ προχώρησε η κατασκευή καινούργιων γραμμών και η αποκατάσταση άλλων, με τεχνικό εξοπλισμό που αγοράστηκε κυρίως από το Βέλγιο με χρήματα του Σχεδίου Μάρσαλ. Επίσης έγινε η αποκατάσταση της διώρυγας της Κορίνθου, η οποία ήταν μπλοκαρισμένη από στρατιωτικά οχήματα, άρματα μάχης και κυρίως από έξι ατμομηχανές και 130 βαγόνια που είχαν ρίξει οι γερμανοί καθώς και από τόνους βράχων που είχαν πέσει μέσα της, μετά την ανατίναξη τους από τους Ναζί κατά την υποχώρησή τους.

γ) Στον τομέα των αερογραμμών η AMAG κατασκεύασε μερικώς ή ολικώς ή ανακατασκεύασε 17 αεροδρόμια. Επιπλέον κατασκευάστηκαν τα κέντρα υποστήριξης και τα συστήματα των αεροδρομίων όπως, κέντρα επικοινωνιών, μετεωρολογικά κέντρα και ραδιοφάροι. Γενικά για την κρατική αναδιοργάνωση των νέων εθνικών αερογραμμών χρησιμοποιήθηκαν οι μέθοδοι και τα πρότυπα της Διεύθυνσης Πολιτικής Αεροπορίας των ΗΠΑ.

δ) Στον τηλεπικοινωνιακό τομέα σημαντική είναι η συμβολή της Αμερικανικής Τηλεγραφικής και Τηλεφωνικής Εταιρίας (American Telegraph & Telephone (AT&T) η οποία ήρθε στην Ελλάδα βάσει συμφωνίας η οποία είχε συναφθεί στο πλαίσιο του Σχεδίου Μάρσαλ.

4.4.Η ηλεκτροδότηση

Το Σχέδιο Μάρσαλ διέθεσε 100 εκατομμύρια δολάρια και βοήθησε με σημαντικά έργα στην ηλεκτροδότηση ή στη βελτίωση παροχής ηλεκτρικού ρεύματος στις περισσότερες περιοχές της Ελλάδος και στην εξεύρεση φυσικών κοιτασμάτων. Το αποτέλεσμα ήταν ο διπλασιασμός της παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας. Κατασκευάστηκαν γραμμές μεταφοράς υψηλής τάσης και η ηλεκτρική ενέργεια μεταφέρθηκε σε περιοχές της χώρας για πρώτη φορά. Στη βόρεια Ελλάδα αξιοποιήθηκαν τα κοιτάσματα λιγνίτη στην Πτολεμαΐδα, αποπερατώθηκε ο

ατμοηλεκτρικός σταθμός στο Αλιβέρι, κατασκευάστηκαν υδροηλεκτρικά εργοστάσια στον Άγρα, στον Λάδωνα και στον Λούρο. Στο πλαίσιο του Σχεδίου Μάρσαλ προβλεπόταν ότι η αμερικανική εταιρία Ebasco θα επέβλεπε την παροχή ηλεκτρικού ρεύματος εξολοκλήρου και θα ήταν ο τεχνικός σύμβουλος της ελληνικής κυβέρνησης. Επιπλέον θα εκπαίδευε το προσωπικό της ΔΕΗ η οποία θα αναλάμβανε τον έλεγχο όταν οι εργασίες που αφορούσαν την ηλεκτροδότηση θα τελείωναν.

4.5. Το εργατικό κίνημα

Αμερικανοί εμπειρογνώμονες συνέβαλαν στην επίτευξη συμφωνίας και στην υπογραφή συλλογικών συμβάσεων εργασίας μεταξύ των Ελλήνων βιομηχάνων και συνδικαλιστών. Επίσης ένα ευρύτερο πλέγμα εργατικών θεμάτων συζήτησαν μέλη αμερικανικών εργατικών συνδικάτων με την Γενική Συνομοσπονδία Εργατών Ελλάδος (ΓΣΕΕ). Αυτό συνετέλεσε στη λύση σειράς προβλημάτων που αφορούσαν τη μισθοδοσία, την εργατική νομοθεσία και το ωράριο. Οι Αμερικανοί σύμβουλοι προσπάθησαν τέλος για την ανάγκη ενοποίησης των 200 και πλέον ασφαλιστικών ταμείων, όμως η προσπάθεια τους αυτή απέτυχε.

4.6. Η βιομηχανία

Οι τομείς της Ελληνικής βιομηχανίας που ωφελήθηκαν από το Σχέδιο Μάρσαλ ήταν κυρίως οι βιομηχανίες τσιμέντου, χημικών λιπασμάτων, πρώτων υλών, χαρτοποιίας, υφαντουργίας και υαλουργίας. Τα αποτελέσματα της βοήθειας ήταν άμεσα, αφού η Ελλάδα σύντομα άρχισε να εξάγει τσιμέντο, υλικά κλωστοϋφαντουργίας και διάφορα άλλα είδη. Επίσης ο Ελληνικός στρατός και το ναυτικό εφοδιάζονταν από την ελληνική παραγωγή.

Πίνακας 4.6.1

Δείκτης Βιομηχανικής Παραγωγής, 48' - 49' (1939=100)

Ιανουάριος	68	78
Φεβρουάριος	68	77
Μάρτιος	66	81,5
Απρίλιος	68	83
Μάιος	69	84,5
Ιούνιος	65	86,5
Ιούλιος	66	88
Αύγουστος	70	89
Σεπτέμβριος	80	90
Οκτώβριος	85	93
Νοέμβριος	86,5	97
Δεκέμβριος	85,5	97

Πηγή: ΣΕΒ, Η Ελληνική Βιομηχανία κατά το έτος 1950, Αθήνα: ΣΕΒ, όπως αναφέρεται στον Σταθάκη, 2004

4.7.Ο ορυκτός πλούτος

Η βοήθεια του Σχεδίου Μάρσαλ επικεντρώθηκε αρχικά στα ορυχεία του Λαυρίου. Τα ορυχεία γνώρισαν ακμή κυρίως με τις εξορύξεις μολύβδου, μεταλλευμάτων και θείου. Το αμερικανικό ενδιαφέρον ήταν έντονο και για τα ορυχεία της Ελευσίνας, της Πτολεμαΐδας και της Θράκης. Τέλος οποιοσδήποτε ιδιοκτήτης ορυχείων πίστευε ότι το ορυχείο του θα μπορούσε να γίνει παραγωγικό έμπαινε στον κατάλογο δανειοδοτήσεων του Σχεδίου Μάρσαλ.

4.8.Η γεωργία

Ο τομέας της γεωργίας σημείωσε εντυπωσιακή πρόοδο. Πραγματοποιήθηκαν εγχειρίσματα έργα, έλη αποστραγγίστηκαν και καλλιεργήθηκαν και χείμαρροι τέθηκαν υπό έλεγχο. Η Διεύθυνση Γεωργίας και Τροφίμων της AMAG σε συνεργασία με την ελληνική κυβέρνηση εισήγαγε: Σπόρους για καλλιέργειες, λιπάσματα, γεωργικά εργαλεία, δασικό εξοπλισμό, δένδρα για δενδροφύτευση, κατοικίδια ζώα, ζωοτροφές, βοοειδή, άλογα και γενικά φρόντισε για οτιδήποτε είναι

απαραίτητο για την τόνωση και την ανάπτυξη της γεωργίας. Χρησιμοποιήθηκαν καινούργιες αμερικανικές καινοτόμες ιδέες με αποτέλεσμα η πρόοδος στο γεωργικό τομέα να ξεπεράσει κατά το ήμισυ την προπολεμική παραγωγή και η Ελλάδα να γίνει όχι μόνο μεγάλη παραγωγός αλλά και εξαγωγέας. Χαρακτηριστικό παράδειγμα το 1953 η παραγωγή σιταριού αυξήθηκε κατά 52% σε σχέση με την παραγωγή πριν τον πόλεμο και κατέστη περιττή η εισαγωγή του.

Πίνακας 4.8.1

Αγροτική παραγωγή, 47' - 49' (1938=100)

	47'	48'	49'
Δημητριακά	68	86	84
Αγαθά διατροφής	114	114	137
Βιομηχανικές καλλιέργειες	93	81	104
Κτηνοτροφικά	66	72	79
Αλιεύματα	87	100	114
Σύνολο	89	94	104

Πηγή: American Embassy, Annual Economic Report, 1949, όπως αναφέρεται στον Σταθάκη, 2004

Επίλογος

Το Σχέδιο Μάρσαλ και η σπουδαιότητά του έχουν καταγραφεί στη συνείδηση της διεθνούς κοινότητας ως το Πρόγραμμα Ανασυγκρότησης της Ευρώπης και φυσικά και της Ελλάδας, ύστερα από την καταστροφική λαίλαπα του Β΄ Παγκοσμίου πολέμου. Η συνεργασία Ηνωμένων Πολιτειών και Ευρώπης στο πλαίσιο του Σχεδίου Μάρσαλ δεν συνέβαλε αποτελεσματικά μόνο στην ανάκαμψη της ευρωπαϊκής οικονομίας, αλλά εδραίωσε και την υπερατλαντική πολιτική και στρατιωτική συνεργασία λειτουργώντας ως γέφυρα ανταλλαγής κοινών αξιών και επιδιώξεων. Το Σχέδιο Μάρσαλ αποτέλεσε, αναμφισβήτητα, το εφαλτήριο για την ανάπτυξη της ευρωπαϊκής μεταπολεμικής οικονομίας και για τη δημιουργία των βάσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, και συνεισέφερε καθοριστικά στην επανένταξη της Γερμανίας στις δομές της Ευρώπης.

Εκ του αποτελέσματος, το Σχέδιο Μάρσαλ αποτέλεσε μια επένδυση με απεριόριστο μέρισμα. Το πρόγραμμα παροχής βοήθειας ενίσχυσε οικονομικά την Ευρώπη, εξυπηρέτησε τα αμερικανικά οικονομικά και πολιτικά συμφέροντα και αντιμετώπισε αποτελεσματικά τη σοβιετική απειλή. Ίσως όλο αυτό να έρχεται σε αντίθεση με τη συμβατική θεώρηση της οικονομικής πολιτικής. Πώς είναι δυνατόν μαζικές κυβερνητικές δαπάνες να μπορούν να δημιουργήσουν ένα πλεονέκτημα στην εσωτερική οικονομία της χώρας, Το Σχέδιο Μάρσαλ δίνει την απάντηση. Μια επένδυση, προκειμένου να προστατευτεί η εσωτερική ευημερία, δημιουργεί ειρήνη και ευημερία στο εξωτερικό η οποία, με τη σειρά της, δημιουργεί ακόμη μεγαλύτερη ευημερία για το δωρητή. (Reynolds, 1997, όπως αναφέρεται στον Κωστόπουλο, 2017)

Δεν είναι τυχαίο δε που, ακόμα και σήμερα, χρησιμοποιείται ο όρος σε περιπτώσεις χωρών που χρειάζονται τη διεθνή συνεργασία για την ανασυγκρότησή τους.

Σε αντίθεση με προγενέστερα προγράμματα οικονομικής βοήθειας και ύστερα από τις εμπειρίες των μεμονωμένων προσπαθειών αρωγής και ανοικοδόμησης των ευρωπαϊκών κρατών, το Σχέδιο Μάρσαλ στόχευε πρωτίστως στο συντονισμό και στη συνεργασία μεταξύ των ευρωπαϊκών κρατών και, στη συνέχεια, σε συνεργασία με τις Ηνωμένες Πολιτείες. Από την άλλη πλευρά, η πολιτική παρακαταθήκη του Σχεδίου Μάρσαλ για την Ευρώπη ήταν η πολιτική σταθερότητα πάνω στην οποία βασίστηκε η

χαλάρωση των αυστηρών οικονομικών μεταπολεμικών δεδομένων σε ότι αφορά στην οικονομική πολιτική και, εντέλει, η οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη και η διαδικασία της ευρωπαϊκής ενοποίησης.

Άρχισε να θεμελιώνεται χωρίς να είναι ακόμα ορατό ένα οικοδόμημα που μια ημέρα θα προσέφερε την κοινή στέγη για όλες τις ευρωπαϊκές χώρες. Γιατί η αποκατάσταση της πολιτικής και οικονομικής σταθερότητας στην Ευρώπη, που εγκαινιάστηκε με το Δόγμα Τρούμαν και διευρύνθηκε με το Σχέδιο Μάρσαλ, άνοιξε το δρόμο και για άλλες εξελίξεις στην Ευρώπη, που εκδηλώθηκαν ήδη το 1950 με την ECSC, και σηματοδότησε μια καινούργια αφετηρία στην ιστορία της ηπείρου μας, προορισμένη να εξελιχθεί μέσα στις επόμενες δεκαετίες στην ενωμένη Ευρώπη του σήμερα. (Θεοδωρόπουλος, Βύρων, 2002)

Παρά την αλλαγή πολιτικής των ΗΠΑ μετά το 1950, με τη συνεπαγόμενη μείωση των κονδυλίων προς την Ευρώπη, το Σχέδιο Μάρσαλ είχε ήδη θέσει τις βάσεις για την ανασυγκρότηση της ευρωπαϊκής ηπείρου και τη δημιουργία δεσμών οικονομικής στρατιωτικής και πολιτικής συνεργασίας της Ευρώπης και των ΗΠΑ. Σε ότι αφορά στην Ελλάδα, το Σχέδιο Μάρσαλ επούλωσε τις οικονομικές πληγές της περιόδου της Κατοχής και του Εμφυλίου πολέμου, βοήθησε τη χώρα να αντιμετωπίσει τις πρώτες ανάγκες και από εκεί και πέρα να θέσει τις βάσεις για την οικονομική και κοινωνική ανόρθωση που επακολούθησε.

Εβδομήντα και πλέον χρόνια έχουν περάσει από την περίοδο των μεταπολεμικών δοκιμασιών της Ελλάδας και όλα σήμερα μας φαίνονται δεδομένα. Κι όμως, δεν θα πρέπει να ξεχνάμε ότι το Σχέδιο Μάρσαλ, κάτω από πολύ δύσκολες συνθήκες, αποτέλεσε το στέρεο υπόβαθρο και το εφαλτήριο ώστε διά της συνεργασίας με τις ΗΠΑ να μπορέσει η χώρα να ανασυγκροτηθεί και αργότερα να συμπεριληφθεί στους ευρωπαίους εταίρους της, οι οποίοι είχαν ανασυγκροτηθεί κάτω από ευνοϊκότερες συνθήκες. Δεν πρέπει, συνεπώς, να ξεχνάμε τη σημασία που έχει στην εξασφάλιση όρων κοινωνικής ανόρθωσης και σταθερότητας οι οποίες αποτελούν απαραίτητο προαπαιτούμενο για την ανάδειξη του επιχειρηματικού και οικονομικού περιβάλλοντος του τόπου.

Σήμερα χρειαζόμαστε, όσο ποτέ άλλοτε, τη συνεργασία και τη διαμόρφωση, μέσω ειλικρινών και επωφελών για όλους διεθνών οικονομικών σχέσεων, νέων πολιτικών

και σχεδίων αντιμετώπισης μιας εποχής προκλήσεων και σύνθετων διεθνών προβλημάτων, οι οποίες απαιτούν κρίσιμες και θαρραλέες αποφάσεις.

Διότι στις μέρες μας ο πλανήτης αντιμετωπίζει πολλές προκλήσεις. Υπάρχουν και σήμερα απειλές που θέτουν σε κίνδυνο όλη την ανθρωπότητα. Η απειλή της τρομοκρατίας, το παράνομο εμπόριο όπλων και ναρκωτικών ουσιών, οι μεγάλες προσφυγικές ροές, η κλιματική αλλαγή κτλ.

Για την αντιμετώπιση όλων αυτών των προκλήσεων απαιτείται ισχυρή πολιτική βούληση και πολιτική γενναιότητα.

Κάθε ιστορικό γεγονός επανερμηνεύεται από τις καινούργιες γενιές ιστορικών και πολιτικών επιστημόνων στη βάση των νέων στοιχείων, των μακρόχρονων επιπτώσεων και των φιλοσοφικών προσεγγίσεων. Στην περίπτωση του Σχεδίου Μάρσαλ, θα πρέπει στην αξιολόγησή του να προστεθεί το κορυφαίο μεταπολεμικό γεγονός της κατάρρευσης της Σοβιετικής Ένωσης και της φιλοσοφίας του συγκεντρωτικού σοσιαλισμού. Το Σχέδιο Μάρσαλ και ειδικά τα αμερικανικά κίνητρα που το ενέπνευσαν έχουν αμφισβητηθεί. Ωστόσο, η αμφισβήτηση αυτή δεν κατόρθωσε να ακυρώσει τη θετική κληρονομιά του Σχεδίου Μάρσαλ για τους λαούς της Ευρώπης.

Βιβλιογραφία:

Βιβλιογραφία ελληνική:

1. Αγγελόπουλος, Α., 1948. «Γιατί η Αμερική θέλει να βοηθήσει την Ευρώπη», περιοδικό Νέα Οικονομία
2. Ζολώτας, Ξ., 1948. *Η πολιτική της Τραπεζής της Ελλάδος από 19 Οκτ. 1944 μέχρι 8 Ιαν. 1945 - Νομισματικό πρόβλημα και ελληνική οικονομία*, Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήσης
3. Κωστόπουλος, Α., 2017. *Γέφυρες Συνεργασίας – Σχέδιο Μάρσαλ και Ελλάδα*. Αθήνα: Εκδόσεις Ίκαρος
4. Σταθάκης, Γ., 2004. *Το Δόγμα Τρούμαν & Το Σχέδιο Μάρσαλ – Η Ιστορία της Αμερικανικής Βοήθειας στην Ελλάδα*. Αθήνα: Εκδόσεις Βιβλιόραμα
5. Τομαή-Κωνσταντοπούλου, Φ., 2002. *Η Ελλάδα στο μεταίχμιο ενός νέου κόσμου: Ψυχρός Πόλεμος - Δόγμα Τρούμαν – Σχέδιο Μάρσαλ (μέσα από διπλωματικά και ιστορικά έγγραφα)*, Υπουργείο Εξωτερικών της Ελλάδας, Υπηρεσία Διπλωματικού και Ιστορικού Αρχείου, τόμος Α΄. Αθήνα: Εκδόσεις Καστανιώτη
6. Τράπεζα της Ελλάδος, 1978. *Τράπεζα της Ελλάδος, Τα πρώτα πενήντα χρόνια της Τράπεζας της Ελλάδος, 1928-1978*, Αθήνα: Τράπεζα της Ελλάδος
7. Τσακαλογιάννης, Π., 2000. *Σύγχρονη Ευρωπαϊκή Ιστορία από τη Βασίλη στο τείχος του Βερολίνου, τόμος Β΄*, Αθήνα: Βιβλιοπωλείον της «Εστίας»

Βιβλιογραφία ξενόγλωσση:

1. Amen, M.M., 1978. *American Foreign Policy in Greece, 1944-1949: Economic, Military and Institutional Aspects*. Frankfurt: Peter Lang
2. Berstein, S. και Milza, P., 1999. *Ιστορία της Ευρώπης. Από τη Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία στα Ευρωπαϊκά Κράτη, 5ος-18ος αιώνας, τόμος Γ΄, μτφ. Χάρης Φουντέας*. Αθήνα: Εκδόσεις Αλεξάνδρεια
3. Clogg, R., 1984. *Σύντομη Ιστορία της Σύγχρονης Ελλάδας*, μτφ. Αναστάσιος Δημητρακόπουλος, Αθήνα: Εκδόσεις Καρδαμίτσα
4. Davies, N., 1996. *Europe - A History*. Λονδίνο: Εκδόσεις Pimlico

5. Hogan, M., 1984. *The Marshall Plan: The Launching of Pax Americana*, Νέα Υόρκη: Εκδόσεις Simon and Schuster.
6. Leffler, M., 1992. *A Preponderance of Power National Security, the Truman Administration, and the Cold War*. Στάνφορντ: Εκδ. California: Stanford University Press
7. Pachter, H., 1975. *The Fall and Rise of Europe*. Λονδίνο: Εκδόσεις: David & Charles
8. Rossides, E. (επιμ.), 1977. *The Truman Doctrine of Aid to Greece, A Fifty-Year Retrospective*, Νέα Υόρκη και Ουάσινγκτον : published jointly by the Academy of Political Science and the American Hellenic Institute Foundation
9. Warren, J., “Origins of the “Greek Economic Miracle”. The Truman Doctrine and Marshall Plan Development and Stabilizations Programs”, στο Rossides E.T. (ed.), *The Truman Doctrine of Aid to Greece A Fifty Year Retrospective*.

Άρθρα αναρτημένα στο διαδίκτυο:

1. Ferguson N., 2007. “Dollar Diplomacy”, περιοδικό The New Yorker, διαθέσιμο μέσω: <https://www.newyorker.com/magazine/2007/08/27/dollar-diplomacy>
2. Reynolds, D., 1997. “*Marshall Plan Commemorative Section: The European Response: Primacy of Politics*”, περ. Foreign Affairs, διαθέσιμο μέσω: <http://www.foreignaffairs.org/19970501faessay3823/davidreynolds/marshall-plan-commemorative-section-the-european-response-primacy-of-politics.html>
3. Κώστας Ονισένκο, Κ., 2006. «*Η Επόμενη Μέρα*». εφημερίδα Καθημερινή, διαθέσιμο μέσω: http://portal.kathimerini.gr/4dcgi/_w_articles_kathextra100004_09/05/2006_153236

Εκθέσεις

1. Board of Trade, Great Britain, Greece: Commercial Conditions, London: HMSO, September 1948.
2. British Parliamentary Delegation to Greece Report, October 1946.

3. Greek Board of Reconstruction, Data of Greek Economy during the prewar, war and postwar periods, Athens, February 1947
4. Porter Report, Tentative Report of the American Mission to Greece, Washington D.C., April 25, 1947.
5. ΣΕΒ, 1950. *Η Ελληνική Βιομηχανία κατά το έτος 1950*, Αθήνα: ΣΕΒ

Περιοδικές Εκθέσεις των οικονομικών αποστολών

1. American Embassy, Annual Economic Report 1949, February 17, 1950
2. American Embassy, Quarterly Economic Review - Greece, Second Quarter 1948, July 28, 1948
3. Statistical Supplement, Monthly Report of the Chief of AMAG to the Secretary of State, January 15, 1948

Άλλες πηγές:

1. Bundesfinanzministerium (W. Germany), 1953.